

A nők választójoga.

Váratlanul, szinte meglepetésszerűen vált aktuálissá, komolyan aktuálissá a nők választójogának kérdése a magyar politikai életben. Amit a feministák makacs, kitartó agitációja nem tudott elérni, ahhoz elég volt egy kicsiny hír a kormánytervezet nimbuszával: megszűntek a viccek a feminizmusról, konzervatívnak ismert államférfiak hírlapcikkben és röpiratban egymásután szegődtek el a női jogokért küzdők táborába, feminista lett a munkapárt, feminista lett az egész magyar közvélemény.

A tervezet megszületése nem a radikális pártok érdeme. A demokrácia hívei sokkal súlyosabbnak látták a férfi-választójog elé fektetett akadályokat, semminthogy komolyan remélhették volna a kormánynak a női választójog iránti jóindulatát. A radikális reformgondolat minden külső kényszer nélkül a munkapártból, sőt annak legbelső megvából, a Tisza-Lukács kormánytól származott.

Ám a *Világ* cikkírójától aposztrofált „kaján kétely” továbbra is „aggodalmaskodik, hogy az önmagukban véve szép és értékes vezérszók mögött a komoly reformtól idegenkedés húzódik meg.” A „kaján kétely” — értsd a radikálisokat és szociáldemokratákat — eddigi tapasztalatai megmagyarázzák bizalmatlanságát az ország urainak szép és értékes vezérszavai iránt. Minek kell a kormánynak a nők választójoga? Mit akar vele a kormány? A feleletet hamarosan megadta egy munkapárti gróf-képviselőnk. Az Újság augusztus 18-iki számában közölt cikke. A csodálatosan őszinte, sőt meghatóan naiv sorokban többek közt a következőket olvassuk:

„A szélső pártok ma a jelenlegi választók számának megkétszerezését kívánják. Ez a szaporítás méltán kelt aggodalmat azok lelkében, kik a jelenlegi alkotásokért a felelősséget vannak hivatva elvállalni . . . de még veszélyesebbé válik azáltal, hogy a bekerülendő tizenkétszázezer új választó nagy része a legműveletlenebb és legfegyelmetlenebb elemből kerülne ki. Egész másképp alakulhatnának a dolgok, ha *ezek helyett* részben azon számos, művelt . . . női elemeket hívnók elő a köztérre.”

Nincs okunk kételkedni a képviselő úr jólértesültségében, akinek talán elfelejtették odafenn megmondani, hogy a pártkörben hallott bizalmas nyilatkozatokat nem illik újságcikkben megírni. Ez világos. Ezért kell a kormánynak a női választói jog. Munkások helyett adjunk szavazójogot a művelt úrinőknek. S ezzel be is fejezhetnők vizsgálódásainkat, ha a nők szavazójoga nem volna

oly kérdés, amelylyel foglalkozni kell, bárki is bármilyen formában hozza is.

A tervezetet az osztály tagozódás és osztály harc nézőpontjából kell vizsgálnunk. Vezérlő gondolatunk, hogy a mai Magyarország boldogulása, minden kulturális haladása a munkásosztály boldogulásával és gazdagodásával van szorosan egybekapcsolva. Ezért a választójogi tervezetek ütközőpontja s egyben pontos mértéke az, hogy a munkásságot s a vele hasonérdekű és hasonló gondolkozású osztályokat mennyiben részesíti a politikai hatalomban. Alapul Várady Zsigmondnak a Világ július 23-iki számában megjelent tervezetét vesszük, mint a legradikálisabbat, a realitás céljából bizonyos levonásokkal, amelyeket a kormány még azoknál is eszközölni szokott, akik csak azt merik kérni, amit úgyis megkapnak.

Eszerint szavazójogot kapnának elsősorban a *diplomás nők*: „akik tanítónői, középiskolai érettségi (főgimnázium, reáliskola, kereskedelmi akadémia), posta-, távírdatiszti tanfolyamról, vagy hasonló oklevelet nyertek.” A kormánytervezetről kiszivárgott hírek még hozzáteszik: „és annak alapján alkalmazásban állanak”. Számuk együttesen talán 15-20 ezerre tehető. Legnagyobb részük állami alkalmazott; függő helyzeténél fogva a mindenkori kormánynak éppen oly hűséges támogatója, mint a férfi kollégáik. Másik részük felekezeti tanítónő (1910-ben 10 ezer tanítónő közül 4851); a szabadgondolkodás nem sokat várhat tőlük. A diplomájuk alapján máshol alkalmazottakra pedig megjegyezzük, hogy a hivatalos statisztika szerint az 1910-ben érettségizett 115 leány közül tovább tanult 93, kereső pályára egyetlen egy sem lépett, a reáliskoláknak s a kereskedelmi akadémia nevet jogosan használó intézeteknek pedig ezidő szerint nincs nőhallgatójuk.

A második kategóriába tartoznának a *virilista* nők. Hogy ez tipikus konzervatív osztály, azt nem szükséges magyarázgatni.

Harmadszor szavaznának a legalább húsz holdon *birtokos*, önállóan gazdálkodó, ebből élő, négy elemít végzett nők. Számukat és osztálytagozódásukat a korlátozások miatt bajos volna megállapítani. Az osztály zömét alkalmasint a középbirtokosok tennék. Legtöbbjük érdeke ellentétes a munkásságéval.

Végére hagytuk a *kereskedelmi* vagy *iparüzletüket* személyesen vezető nőket. Ez a legfontosabb kategória. De a kereskedő- és iparos-szavazat sem munkás-szavazat! Kivált, ha cenzúrázott. Már pedig azt hisszük, hogy a jóslással rendesen járó minden kockázat nélkül megjósolhatjuk: ez az a pont, ahol a kormány a Várady tervezetét leginkább meg fogja majd nyirbálni, innen fognak kiesni azok, akiknek érdekei a proletariátuséval leginkább közösek.

Íme a tervezet mérlege: a legjobb esetben egyszerű szemfényvesztés. A rosszabb esetben a radikális- és munkás-szavazatok ellensúlyozása vagy egyenesen helyettesítése konzervatív női szavazatokkal. Ennek a korcs és felháborító tervezetnek támogatására hangzanak el a jogegyenlőség szép és értékes vezérszói.

Az így alkotandó parlamenttől várják a nők bajaik orvoslását! Attól az osztálytól, amely a nőben csak még olcsóbb munkaerőt lát, amelynek uralmi alapja a kizsákmányolás, fentartója a tudatlanság, a tanítók és tanítónők nyomorult helyzete, velejárója a prostitúció, a gyermekhalálozás és a nyomor. Ezek a nők nem a női érdekeket fogják képviselni; nekik megvannak az *osztály - érdekeik*, osztálykötelékeik, százszor erősebbek, mint női mivoltuk és női érdekeik. A tőkésnőnek sokkal fontosabb a profit, mint az anyavédelem; a földbirtokosnőnek fontosabbak az alacsony munkabérek, mint a leánykereskedés kipusztítása. Az az osztály pedig, amelynek ez igazán fontos volna: a proletárnők osztálya, nincs megemlítve a javaslatban. A nők nem fogják megcáfolni azt a tételt, hogy az osztályok nem követnek el harakirit. S ha a Világ cikkírója ezektől a nőktől vár az osztálybeli férfiakénál külön szociális érzéket: kérdezze meg pl. e tárgyban a legmértékadóbb tényezőt, az úrinők cselédeit.

Egyébként egy dallamos akkorddal záródik egyelőre az ügy előjátéka: a feministák lelkesedő és megelegedett, deputációzó és kormánydicsérő hangjaival. Ám mostani állásfoglalásuk csak azokat lepheti meg, akik múltjukat, politikai következetességüket és demokrata velleitásaikat nem kísérték kellő figyelemmel. 1907-ben még mérges kis nyilatkozatban emlegettek aljas rágalmat azok részéről, akik igaz demokrata mivoltukban kételkedni mertek; talán ugyanakkor szövődtek azok a gyöngéd szálak, amelyek őket egy közismerten konzervatív Kossuth-párti államférfiúhoz, sőt e párt vezéréhez fűzték. Két hónappal ezelőtt még „komisz fattyú-javaslat”-nak bélyegezték lapjukban a szövöttezett ellenzék választójogi tervezetét, nemcsak azért, mert a nőknek nem ad szavazati jogot, hanem mert nem elég általános. Árulással vádolták a szociáldemokrata pártot, amely e javaslatot magáévá tette. Ma egy tál lencséért dicséretét zengi a kormánynak, amely őket játszsza ki az általános választójog ellen. Hiába. Ők elsősorban feministák s csak azután, ha lehet, demokraták. Most úgy látták, hogy nem lehet. Úgy vélték, hogy „speciális női érdekeiknek” feláldozhatják demokráciájukat. De ezúttal újra gyöngö politikai érzékről tettek tanúságot. Nem vették észre, hogy az elárult demokráciával együtt elárulták saját ügyüket és a millió proletár férfival egy érdekű és együtt küzdő millió proletár nő ügyét. Nem vették észre, hogy a konzervativizmus erősítésével még egy lépéssel messzebbre tolták ki elsőrendű női érdekeik megvalósításának minden lehetőségét.

A kormány sokkal inkább tisztában van a tervezet hatásaival, mint a feministák. Még statisztikai felvételekre sem kíváncsi, oly jól tudja, hogy ez irányból baj nem fenyegetheti osztályuralmát. A szabadgondolkodók pedig, akik a minden férfira és minden nőre egyaránt kiterjedő választójogot vallják az egyedül helyes rendszernek, bátran vállalhatják azt az odiózus és „antiliberalis” álláspontot, hogy a női választójog ily formája ellen küzdenek. A tervezet nem más, mint az egyenlősítés mezébe öltöztetett reakció.

Küzdeni fogunk ellene!

Fazekas Sándor.

A csillagkultusz eredete.

(Két közlemény)

I.

Minden fejlettebb vallás az istenek „égi” eredetét hirdeti. Ez a tény kétségkívül az égi testeknek szerte a világon elterjedt kultuszával függ össze. A következőkben meg fogjuk kísérelni e különös kultusz keletkezésének természettudományi magyarázatát adni.

„A vallás tudata annak, hogy a természetben bizonyos erők működnek, amelyek az ember sorsát kormányozzák”, mondja egy helyütt Nathaniel Schmidt.¹ Eszerint a vallási cselekmények célja az, hogy ezek az erők a cselekvőre nézve hasznos módon befolyásoltassanak. A fejlődés legalacsonyabb fokán álló embernek létért való küzdelmében legveszedelmesebb ellenségei a vadállatok voltak, amelyekkel állandó küzdelmet folytatott. Érthető tehát, hogy a természetimádás legősibb formájában ezek játsszák a főszerepet. Ezekhez csatlakozik még a hónak, jégverésnek, villámoknak, nagy vízáradásoknak, vulkánikus kitöréseknek, földrengésnek s minden egyéb oly jelenségnek tisztelete, amelyek az egyszerű, nyugodt életet megzavarták. Hasznos állatok és általában hasznos természeti jelenségek is szerepet játszottak, ámbar eleinte csak nagyon kis mértékben. A vallás lényege ebben az időben az „istenfélelem” volt a szó legszorosabb értelmében. Csak olyan dolgokkal foglalkozott, amelyek az embert mindennapi életében körülvették és jólétére befolyást gyakorolhattak. „Valóban érthető, hogy azon földi erőkkel való intenzív foglalkozás, amelyek állandóan befolyásolták az ember életét, korábbi fejlődési foknak felel meg, mint az az érdeklődés, mely a sokkal nagyobb távolságban lévő és az ember sorsára kisebb befolyást gyakorló égitestekkel szemben nyilvánult meg. Az égen fejedelmi nyugodtsággal úszó nap és az éjszakának ijesztő sötétségét eloszlató csillagok, amelyek állandó harcot vivnak a felhőkkel és más ellenséges hatalmakkal, szükségszerűen már igen korai időben felkeltették az ember érdeklődését, de ezzel szemben fel kellett ismernie, hogy szociális életének fejlődése teljesen független az égi testektől.”²

Az ember életében eleinte kizárólag pillanatnyi szükségletei játszottak szerepet. Ha éhség gyötörte, vadászni, halászni indult, vagy az erdők gyümölcsét kereste. A hólnapi napról való gondoskodás nem bántotta. Azonban utóbb mégis oly körülmények közé került, amelyek szükségessé tették, hogy a jövőről élelemnek félretetésével gondoskodjék; hiszen az állatok közt is ismerünk sok olyan fajt, amelyik a téli időszakra nagyobb mennyiségű táplálékot gyűjt össze. Az öntudatnak ébredésével és fejlődésével így bizonyos időszámításnak kellett kifejlődnie. A nappalnak az éjszakával rövid 24 órás időközben lefolyó váltakozása igen mély

¹Nathaniel Schmidt: Congress of Arts and Science St. Louis 1904. 2. köt.

²N. Schmidt: i. m. 454 o.

hatást gyakorol az egész élő világra, nemcsak az állatokra, hanem a növényekre is. A legprimitívebb megfigyelésnek is észre kellett vennie ezt a periodikus váltakozást s így szükségszerűen az időszámítás alapja lett. A primitív ember a napok múlását egyszerűen ujjain számolta. Ez a módszer a föld összes népeinek nyelvében érdekes nyomokat hagyott hátra. Ide nyúlik vissza tudniillik a *dekasznak*: a 10 napos hétnek eredete. Egyes vidékeken, így például Mexikóban a kéz és láb ujjainak összege képezte a számítás alapját s ez természetesen 20 napos hétnek kialakulásához vezetett. Ezúton azonban 10, illetve 20 napnál hosszabb időnek számontartása nem igen volt lehetséges, hiszen ebben a primitív állapotban az ember nem rendelkezett még nagyobb mennyiségek megjelölésére szolgáló számnevekkel. Viszont a relative civilizálatlan ember bizonyára nem is érezte szükségét annak, hogy jövőjét egy pár, legfeljebb három napnál hosszabb időre is legalább valamelyest előre biztosítsa.

A nomád népek, melyeknek hússzükséglete mindig biztosítva volt, kénytelenek voltak állandóan egyik helyről a másikra vándorolni, amint nyájaik a mezőket lelegelték. Az állatok vezették gazdáikat. Így történik ez még ma is a lappföld lakóinál, akik igen nagy kultúrájú nomádoknak tekinthetők. Az iramszarvasok vándorlásait az időszakok változása szabályozza, úgy, hogy nyáron a hegyi legelőket, a téli évszak alatt pedig a partvidékeket keresik fel. E nomádoknak feltétlenül észre kellett venniök, hogy midőn hó borítja a földet s hónapokig tart az éjszaka, olyankor állataik a partokon tartózkodnak, holott a hegyeken való kóborlás ideje alatt a nap az égen körbe vándorol s nem, vagy csak rövid időre tűnik el az égről. A mérsékelt és sarki égövök összes lakóinak tehát észre kellett venniök az időjárásnak évenkénti változását s ennek a nappal való összefüggését s bizonyára ezzel magyarázható, hogy e népeknél is a nap foglalta el az égi testek kultúrájában az első helyet.

Egészen más viszonyok uralkodnak az egyenlítőhöz közelebb lakó népeknél, mint ezeknél a mérsékelt égövi lakóknál. Sok helyen a nyári és téli évszak között nincs feltűnő különbség az átlagos hőmérsékletben. Hótakaró nem öli meg a növényzetet és nem teszi azt állatok részére hozzáférhetetlenné. Ellenkezőleg, gyakran megtörténik (például Babyloniában), hogy száraz időjárások nagy legelő-, illetőleg fűhiánnyal éppen a nap legmagasabb állása idején állnak elő. A napmagasságnak csekély változása nem annyira feltűnő, hogy a tartózkodási helyüket (ezzel együtt a szélességi fokot is) meglehetősen szabálytalanul változtató nomádok észrevették volna. Érthető tehát, hogy vallásaikban a nap nem is játszik fontos szerepet.

A civilizáció a tapasztalatoknak továbbtenyésztésén és az utódok számára való megőrzésén alapszik. A civilizálatlan ember olyan, mint a gyermek, aki maga tesz tapasztalatokat, amelyekre semmiképpen elkészülve nincsen.

Minthogy ő ezeket mások tapasztalataival összehasonlítani nem

tudja, nem is képes a jelenségeknek törvényszerű megismétlődését felismerni. Minden egyformán természetes és nagyszerű számára, tehetetlen rabszolgája a természetnek. Csak több egyénnek egy törzsből való összegyűlésével vált az ismeretfelhalmozó munka lehetségessé. A törzsekben való csoportosulás legelőször a kontinensek nagy füves pusztáin és pedig az egyenlítő közelében történt meg s innen terjedt szét a szomszédos területekre. Így történt, hogy ezek a nomád törzsek és utódaik a nap óriási fontosságát nem ismerték fel. Sokkal inkább feltűnt nekik a hold változásainak szabályossága és a hónap lett az időszámítás első nagyobb egysége.

Az emberi civilizáció legkezdetén tehát a hold töltötte be az időmérő szerepét.

Gyakran hangoztatott nézet, hogy a holdnak és csillagoknak tisztelete a sötétségtől való félelmen alapszik. „Új fény derül az ember életében attól a perctől kezdve, amikor azt a nagy felfedezést tette, hogy egy álomban töltött és egy szorongó aggodásban végigvirrasztott éjszaka egyenlő hosszú ideig tartanak és hogy az éjszakának mindig véget vet a hajnal, a nappalnak kezdete,” írja a neves történetíró Troels Lund. Ezt a felfedezést azonban kétségkívül már a fejlődés legalacsonyabb fokán álló ember is megtette. Ha tehát ez a teória igaz volna, akkor minden vallásban az összes égitesteket megelőzve, legelőször a nap imádatának kellett volna kifejlődnie, ami azonban – mint az előbbiekből kitűnik – a valóságban nem így volt.

Ezt viszont úgy magyarázták, hogy a nomád életmódot folytató népek az égető napot ellenségnek tekintették, holott az éjszaka frissítően, életrekelően hatott. Egy másik magyarázat szerint a fénylő hold állandóan változó, majd növvő, majd meg fogyó alakjával sokkal inkább ingerelte az ősnépek fantáziáját, mint az állandóan egyenlő erővel sugárzó nap. Mindkét magyarázat magában véve hihetetlen dolgok érthetővé tételén fáradozik, eredménytelenül. Az éjszakai sötétségtől való félelem, amely elfödi a bujkáló ellenséget, minden alacsonyabb fokon álló népnél tényleg érthető. De a holdsütötte éjszakában sem vagyunk képesek leselkedő ellenséget észrevenni s ezért épp úgy félelmet gerjesztő, mint a vak sötétség. Ezenkívül az egyenlítő körüli tájak éjszakája alatt a hőmérséklet igen mélyen le szokott süllyedni, annyira, hogy az éjszakai hideg komoly életveszélyt is okozhat. Valószínűleg innen származik az az általánosan elterjedt hiedelem, hogy a szabad hold alatt való alvás súlyos betegségeket, különösen megtévelyedést okozhat.

Ez a nézet a babylonok között is el volt terjedve. Míg a napistent, Shamast úgy tisztelték, mint aki fénysugaraival életet és egészséget ad, addig Nergal, az alvilágban uralkodó isten, a pusztító napmelegnek, háborúnak és vadászatnak, valamint a betegségeknek, főleg a lázas betegségeknek és pestisnek istensége volt. Megemlítendő még, hogy a babylonok harmadik főistene, Istar, az ég királynője (Venus), mint hatalmas és könyörületes

szívű segítő szerepelt, aki átoktól és betegségtől szabadította meg az embert és megbocsátotta bűneit.

A puszták vándorai igen gyakran szenvedtek a szárazság miatt. Úgy látszik azonban, hogy ezt a kellemetlenséget nem a nap rovására írták, hanem egész helyesen a vízhiányból magyarázták. Ezért az egyiptomiak halottaiknak azt kívánták, hogy a túlvilágra vezető útjukon hős forrásokot találjanak, hol szomjukat olthatják és hogy északi szél frissítse fel számukra a levegőt. Ismeretes, hogy a mohamedánok is hasonlóan képzelik el a paradicsomot.

Tévesnek látszik tehát az a felvétel is, hogy a babylonoknál a nap azért foglalta el a második helyet, mert ellensége az életnek. Ezzel szemben azonban könnyen érthető, hogy a hold gyorsan és erősen változó fázisaival sokkal alkalmasabb volt az idő megállapítására, mint az állandóan egyenletesen sütő nap. Az egyenlítőhöz közeli vidékeken ezenkívül még az is hozzájárult, hogy a nappalok hosszúságának változása alig észrevehető. Továbbá a napperiódus meglehetősen hosszú (365 nap) és a különböző évek évezredekig küzködtek ezzel a nehézséggel.

Svante Arrhenius után.

A nemzetközi helyzet.

A sok apró-cseprő hír közül, amely a napisajtó külföldi rovatából, rendszertelen egyvelegben ötlük az olvasó szeme elé, jóformán lehetetlen az európai helyzet lényeges összetevőit megállapítani és a lényegtelenektől elkülönöztetni. Ha azonban sikerül az alapelemeket a zavaró és felszínes járulékoktól elválasztanunk, úgy a nagy érdekellentétek, a bennük rejlő energiák és a belőlük fejlődhető következmények meglehetősen elhatároltságban sorakoznak egymás mellé.

Kétségtelen, hogy a mai Európa testében a Balkán az egyetlen avult, beteg és izgató sejt, amely a polgári társadalmak életét, a politikai törekvéseket és a gazdasági érdekeket a maga útvesztőjébe kanyarítja. A balkán államok Törökországgal együtt körülbelül azt a státust képviselik, amelyben a nyugateurópai államok a francia forradalom előtt mozogtak. Természetes, hogy a társadalmi és gazdasági élet ilyen éles különbözőségei már magukban is bizonyos súrlódásokat idéznek elő a fejlettebb és az elmaradt országok között, ezt a súrlódási kényszerűséget azonban sokszorosan fokozza az a körülmény, hogy a Balkán egyszerűen a legjobb, a legteljesebben kiuzsorázható és legmérsékeltebb igényeket támasztó piaca az európai nagy iparállamoknak, másrészt pedig épp ezzel egybefüggőleg és nemzetiségi széttagoltságánál fogva az egyetlen folt Európa térképén, amely az ipari termékek elhelyezésére szükséges politikai kisajátításoknak passzív alanya lehet. Amíg tehát egyfelől a világgazdaság szempontjából az ipari kapitaliz-

mus által alig érintett balkán államokban könnyen és drágán helyezhetők el az ott elő nem állítható, de a többi európai államokban feleslegben levő ipari produktumok, addig másrészt az európai nagyhatalmak minden érdeke abban kulminálódik, hogy a kapitalizmus és a militarizmus összes csatlószáma számára minél jobban és teljesebben biztosíthassák a balkán államok minél kíméletlenebb és minél általánosabb kizsákmányolását. Ennél fogva tehát, amikor lázadásokról, tömeggyilkosságokról, nemzeti villongásokról vagy belső viszályokról olvasunk, a táviratok hideg betűi mögött azt az egyetemes, bár többféle irányból jövő és egymással sokszor összeütköző törekvést kell pellengérré állítanunk, amely a kis balkán államok gazdasági tehetetlenségét és a nemzetiségi autonómiára való igényeit a legvegyesebb módokon és eszközökkel arra használja fel, hogy ezeket a kisállamokat és törzseket egymással és önmagukkal állandó feszültségben tartsa és ezzel a sorvasztó politikával a nagyhatalmak gazdasági és politikai érdekeltségeit, ha nem is egymás között, hanem legalább a balkán államokkal szemben megfelelő étvényre juttassa.

Ez a szemlélési forma teszi érthetővé, hogy az úgynevezett nemzeti államok kialakulása, amely Európában egyebütt mindenhol már végbe ment, a Balkánon még mindig csak folyamatban van, másfelől pedig azt, hogy a konkurens európai államok falánksága a Balkánon messze tülemelkedő ellentétek csiráit hordozza magában. Mindaddig, amíg a Balkán autonomizálódása vagy az európai hatalmak által való teljes birtokbavétele meg nem valósul, a nemzetközi politika minden viszonylatában érvényesülni fog a Balkánon összezsugorodó gazdasági és politikai törekvések egymással össze nem férő volta. Berchthold gróf legutóbbi javaslata tehát, akár keresztülmegy a diplomácia kanyargós retortáin akár nem, a decentralizáció és az autonómia nyájas ígérvényei ellenére sem céloz mást, mint a versengő kapitalista és militarista szomj lehető arányos kielégítését, természetesen a balkán népek igényeinek és a rájuk eshető előnyöknek mellőzésével az osztozkodó nagyhatalmakéi mellett s a monarchia vezetése alatt kialakuló nagy *délszláv birodalom* szülési fájdalmainak könnyítését.

Mi, akik ezeket a zavarokat és gyógymódokat a tudományos politika mérővesszőjén értékeljük, csak a jövő társadalmi rend lehetőségei szerint tulajdonítunk jelentőséget a balkáni bonyadalmaknak. Eszerint pedig csak egy útvonalat tudunk elképzelni, azt, amelyen a balkán államok is elérhetnek a társadalmi fejlődés amaz állomására, amelyen a nyugateurópai államok ideiglenesen megállapodtak, hogy a társadalmi termelés elkövetkezendő rendje késedelmet ne szenvedjen. K.

TÁRSADALMI KÉRDÉSEK.

A liberalizmus.

A spanyol cortes alkotmánypártja 1812-ben liberálisnak keresztelte el magát. Innen számítódik a mai értelemben vett liberalizmus *politikai szerepe*, vagyis a törvényhozásban és közigazgatásban való aktív részvétele. A liberalizmus azonban mint *elmélet*, mint tudományos ideológia sokkal régebb: a görög és római írótól eltekintve, már a középkorban jelentkezett egy bizonytalan és felemás törekvés egyfelől a vallási, másfelől a feudális nyomás ellen. A vallás ellen való nekilendülést Luthertől és Kálvintól származtathatjuk; előbbi megtagadta az egyház világi hatalmának jogosultságát, Kálvin pedig Genfben megvalósítani igyekezett a szigorú, féligmeddig demokratikus köztársaságot. A feudális embergazdálkodás jogosultságát Hobbes, Lockes, majd Montesquieu és Rousseau tanai tették kétségessé s az ő felállításukban kapjuk meg az elméleti liberalizmus alapelveit. Szerintük az államot a fejedelmi abszolutizmus, a szellemi és nemesi előjogok uralma alól fel kell szabadítani, a szociális és gazdasági megkötöttség helyett a törvényelőtti egyenlőséget, az alkotmányos életben való részvételt, az emberi jogok tiszteletét, az egyéni és gazdasági szabadságot, vagyis az egyén korlátlan érvényesülését kell szóhoz juttatni.

Az elméleti liberalizmus mindaddig papíron maradt, amíg a nagy társadalmi és gazdasági változások a XVIII. század második felében a *polgári rendet* és az *ipari tökét* megerősítve, a feudális uralommal élesen szembe nem állították. A francia forradalom hatásai túllépték Franciaország határait s ahol a gazdasági rend hasonló feloszlásra már megérett, ugyanazokat az eredményeket produkálták. Az új francia alkotmányforma a XVIII. század végén úrrá lett Németországban is: I. Napóleonnak köszönhető a német liberalizmus első lépése, amelyet a Stein-féle nagy reformok követtek; Ausztriában, Olaszországban, Angliában, sőt legvégső soron Magyarországon is ugyanebben az időpontban, tehát a polgári osztályok, a gyáripar és a tőke általános pressziója alatt hajtanak ki a liberalizmus gyöngöje politikai virágai.

A *politikai* liberalizmus az állam egyetlen céljává és lehetőségévé tette az egyén *teljes és következetes érvényesülését*. A feudális és abszolutisztikus terror ellenhatásaként a felszabadult polgári osztályok

ezt a szabadságot intézményesíteni próbálták: a jogegyenlőség alapján jogállamot akartak, amelyben az élet teljes kiélvezéséhez mindenkinek korlátlan módja legyen. Az állam a termelés rendjébe ne avatkozzék, a szabad versenyt meg ne kösse, legfeljebb a forgalmat szabályozza, a gazdagok természetes fölényét az állam egyszerűen ne vegye tudomásul, mindenki boldoguljon maga, ahogy tud. A szociális békének spontán kell létre jönnie.

A liberalizmus politikai programja tehát tulajdonképpen *a dolce far' niente* illúziójából táplálkozott. Az állam tökéletes semmivétre, az éjjeli őr szerepére lett volna kárhozható, a polgárok pedig abszolút öntevékenykedésre. Ez a „természethez való visszatérés” magától értetődőleg soha és sehol sem volt egy pillanatig sem realizálva. A liberalizmus első percétől kezdve megtagadta önmagát, még pedig kétszeresen: a régi hűbéri berendezkedés összetevőit és erősségeit nem bírta végleg kisöpörni s így kénytelen volt a meglevő állami intézményeket némi módosítással magára engedményezni és a polgárokkal szemben továbbra is érvényre emelni, másrészt pedig számolnia kellett egy újonnan felkerekedő társadalmi osztálylyal, a munkássággal, amely állami támogatást, az ő érdekében való kormányzati cselekvéseket követelt. A liberális politika rögtön behódolt az arisztokrata és klerikális érdekeknek, mert nem tudott velük a szabad individualizmus elvével szembeszállni, másrészt lassanként meg kellett hajolnia a mind nagyobb jelentőségre emelkedő munkásosztály igényei előtt. A liberalizmus minden országban megszülte az agrárvámokat, visszaállította vagy fentartotta a hitbizományokat és papi birtokokat, igazságtalanul enyhítette a földadót, korlátozta a sajtó- és gyülekezési szabadságot, háborúkba keveredett a tőke és a nagybirtok érdekei szolgálatában és katonai kötelezettséget rótt polgáraitra, hogy a régi hűbéri államrendszer örökölt pilléreit megtámaszthassa és a polgári uralommal szemben az *arisztokrácia konzervatív zsarnokságát* módosított formában továbbra is életben tartsa. Másrészt azonban a szociálistikus elmélet, illetve a munkásság fokozódó faj súlya miatt kénytelen volt a liberális állam lefelé is folytonos engedményeket tenni s az egyéni szabadságjogokat és a gazdasági versenyt az alsóbb osztályok javára is (persze lehetőleg a felsőbb osztályok érzékeny sérelme nélkül) sokszorosán béklyóba verni. Maga a kötelező iskoláztatás vagy a kötelező himlőoltás is a liberalizmus elveibe ütközik, még inkább az adózás bizonyos mérvű, sehol ki nem kerülhető progresszivitása, az iparfelügyelet tessék-lássék intézménye, a munkásvédelem és -biztosítás, a bármilyen félénk kisa-játító és parcellázó törekvések, a törvényes bérmínimum, ingyenes jogvédelem stb., amelyeket a liberális politika egyszerűen kikölcsönzött a szociáldemokrácia programjából és amikor már lehetetlen volt realizálásuk elől kitérni, úgy tüntette fel, *mintha a munkásosztály külön osztálykövetelései a liberalizmus eredeti posztulátumai volnának*. A *laissez faire* elve már születése pillanatában megbukott s a liberalizmus csak kétoldalú protekcionizmussal tudott zöld ágra vergődni: egyfelől lényeges és zsíros hatalmi koncessziókat juttat-

tott a nagytőkének és nagybirtoknak, másfelől nehéz és erőszakolt morzsákat az alsó osztályoknak, hogy kettejük szorongató karjai közt a burzsoázia valahogy elvei megtagadásával, de élete megmentésével eltengődhessék.

A liberalizmus különösen az úgynevezett szabadságjogok magyarázata és keresztülvitele körül kompromittálta magát a legnagyobb mértékben. A politikai liberalizmus éppen a maga praktikumával igazolta, hogy szabadságjogokról, mint legfőbb elvekről és az emberi együttéléssel egybekötött fogalmakról nem lehet beszélnünk, hanem a mai társadalmi rend alatt minden jognak és jogelvnek határa a hatalmi célszerűség ama mértéke, amelyen túl ezek a koncedált jogok kellemetlenekké, sőt fenyegetőkké válhatnak azokra nézve, akik az illető jogosultságot engedélyezték és megtűrték. A liberális állam hamarosan tudatára ébredt annak, hogy a centralizáció, az állami kényszer sokszor nemcsak célirányosabb a hatalmon levőknek, hanem célszerű a hatalom nélkül való pillanatnyi érdekei szempontjából is. Ez a felismerés azonban nem hozta magával a liberális elv elméleti bukását, hanem csak azt, hogy mindennemű szabadságjog általánosnak kijelentett, tényleg azonban annyira letompított és sakkban tartott volt és az ma is, hogy lényegesen nem jelent különbséget az abszolutizmus mérsékelt fajától. A tapasztalat azt mutatja, hogy pl. a vallásszabadság soha és sehol nem valósult meg következetesen, hanem vagy a szerzetesrendek favorizálásával, vagy gazdasági előnyök aránytalan kiosztásával, esetleg politikai kényszereszközökkel dominált egyik vagy másik vallás, amely mögött jelentős hatalmi tényezők állottak; a kereskedelmi szabadság elve soha és sehol nem lett állandó gyakorlati valósággá, hanem az egyes társadalmi osztályok és a változó gazdasági konjunktúrák szerint hol az agrárvámok, hol a teljes védvámrendszer váltotta fel, természetesen nem a nagy tömegek, hanem a kapitalisták és arisztokraták jól felfogott vagy ösztönös előnyei szempontjából; a tőzsde szabadsága sohasem volt érinthetetlen, hanem amikor a helyzet megkövetelte, sőt akárhányszor a tömeghangulat pusztá kielégítésére is megszorították autonómiáját vagy egyes működési tereit, pl. a határidő-üzletet; a munkaszabadságot, eltekintve a törvényes és rendeleti bilincsektől illuzóriussá teszi maga a termelési rend, de olyan hallgatag megállapodások is, mint pl. az a körülmény, hogy állami gyárak a legtöbb helyütt nem alkalmaznak szervezett munkást és az állami hatalom egyáltalán nem siet a munkás megélhetését akár kényszerítő, akár támogató eszközökkel biztosítani arra az esetre, ha emberi jogai közül éppen az élethez való válik tárgyalanná; a tanítási szabadságot sehol sem értelmezik úgy, hogy mindenki mindenkinek és mindenhol azokat az ismereteket közölheti, amelyeket és ahogy jónak látja, hanem az intézményes szervezeten kívül személyi és tárgyi fegyverei vannak minden kormánynak arra nézve, hogy a tanítás egész szelleme megfeleljen a mindenkori kormányzati szellemek; a sajtószabadság kérdésére pillantva, a közismert visszaéléseken kívül azt sem szabad elfelejteni, hogy

éppen az individualizmus elvénél fogva a legteljesebb sajtószabadság mellett sem képzelhető el a sajtó másképp, mint néhány magánember üzleti érdekének a közvélemény szerint idomított megnyilvánulása, ezeket a véleményeket azonban a mindenkori hatalom százféle módon tudja a maga útírányába terelni.

A liberalizmus, vagy mondjuk polgári önkormányzat eszméje sehol sem bukott meg oly hamar és oly csúfosan, mint Magyarországon, amelyet néhol még mindig a liberalizmus hazájának csúfolnak. Nálunk a polgári osztályok felszabadító hadjáratát a konzervatív nemesség intézte el, természetesen úgy, hogy a nemesi osztály valahogy ne károsodjék abban az „önzetlen” munkában, amelylyel harakirit kellett végeznie önmagán. Ez a nemesség, amely apránként adta el az ország minden politikai, gazdasági és erkölcsi értékét, hogy a maga apró anyagi és politikai érdekeit kielégíthesse, végre (mikor már kénytelen volt vele) felszabadította jobbágyait és törvénybe iktatta az emberi jogokat. Ezért a jobbágyfelszabadításért azonban olyan megváltási árat fizettetett magának és ezeket az emberi jogokat oly zsarnokilag sajtátította ki, amilyenre nincs példa a világtörténelemben. A kiegyezés óta a szabadelvű párt, illetve a mögötte álló nagybirtokos és kapitalista tábor egyebet sem tesz, mint hogy sokszorosan megtérített magának azt az elméleti veszteséget, amelyet felszabadított, de azért tovább is lekötött jobbágyai névleges elvesztésével szenvedett. A liberális kormányzat nálunk az egész adó-, vám és külkereskedelmi politikát nem jórészt, hanem kizárólag arra rendezte be, hogy az egyéni jogok és az egyenlőségi elv teljes mellőzésével a feudális és nagyfőkés osztályok „kárpótlását” segítse elő. Természetesnek tartjuk, hogy a liberális eszmék mint sehol, úgy itt sem voltak gyakorlatilag keresztülvihetőek, csak azt a korrektívumait tartjuk egyedülállónak, amelylyel ezeket az eszméket csakis lefelé, nem pedig felfelé ejtették el.

Az úgynevezett magyar liberalizmus legteljesebb elfajulásait éppen az utolsó idők hozták meg: a Széchenyi és Deák legalább egyenlően tiszta kezű és nemes szándékú elgondolásait a rendőrség kiforgatta a liberalizmus legszerényebb illúziójából is. A személyi és korporatív jogokat, a szabad cselekvés minden egyes lehetőségét olyan kisajátításnak vetették alá a liberalizmus kendőlobogtatása mellett, amely egyszerűen csak a rendi alkotmányforma és az elhelyezkedett osztályok változatlan érdekeinek változatlan fenmaradását igyekeznek biztosítani. A magyar liberalizmus tehát abban a percben, amelyben eredeti mivoltát elárulhatta volna, de a felsőbb osztályérdekekbe ütközött, egyszerre maszk nélkül állott elénk.

A liberalizmus megbukott az egész vonalon és kölcsönkenyéren élt mindenhol, amióta a papírról a politikai realitások közé tévedt. Ez az eredeti, veleszületett tehetetlenség nem lehet alkalmas kvalifikációja a liberalizmusnak arra, hogy a liberalizmussal szembe kerülő szocialista világnézetet apró részletekben ültesse át a gyakorlatba. A liberalizmus sem tartozik az örökéletű kormányzati

rendszerek közé és nem maradhat fenn tovább, csak ameddig a polgári ideológiát a feudális érdekek szolgálatában tudja tartani s egységesen bír a kialakuló szociáldemokrácia ellen frontot állítani. Az arisztokrácia és a polgárság erőszakos egysége azonban mindenütt töredezik: a polgárság függetlenebb és fejlettebb hányada áthajol a szocialista eszmék felé és együtt fordul a hűbéri relikviák ellen, másrészt pedig a szociáldemokrata törekvések belátható időn belül, ha kell, minden más egyesült érdekekkel szemben is, diadalra tudják majd vinni a meghamisított individualizmus helyett a valódi kollektívizmus elvét és a kényszerű engedmények politikája helyébe a tiszta vagy legalább lényegben szociáldemokrata programot fogják ültetni. Ezzel a megismeréssel a társadalmi fejlődés minden vizsgálója kikapcsolja a liberalizmust a jövő számba vehető politikai és tudományos motorai közül.

Kosa Miklós.

Munkásmozgalom.

(A belga politikai tömegsztrájk előtt.)

Ismét Belgium felé irányul az egész világ figyelme. A belga munkásság ezúttal negyedszer száll síkra legnagyobb erejének latbavetésével politikai jogaiért. Az első ilyenfajta mérkőzés 1893 tavaszán volt, amikor több mint 200.000 munkás lépett sztrájkba a választójogért. És ha teljes sikerrel nem is járt a küzdelem, a kamara kénytelen volt nyolc nappal választó jogellenes állásfoglalása után elfogadni a mai plurális választójogot, mely a munkásságot a választójogból teljesen kizáró addigi törvénnyel szemben mindenképpen haladást jelentett és lehetővé tette, hogy a következő évben 300.000 szavazattal (az összes szavazatok $\frac{1}{6}$ -ával) és 28 képviselővel vonuljon be a szociáldemokrata párt a belga parlamentbe. Az 1902. évi választójogi harc kevesebb sikerrel járt. A liberális pártok, melyek az első tömegsztrájk idején támogatták a munkásság mozgalmát, cserbenhagyták ezúttal a küzdelmet és a munkásság is kevésbé intenzíven érezte a politikai egyenlőtlenséget, mint 1893-ban, amikor teljesen jogtalan volt. A kormány és a fegyveres hatalom is sokkal határozottabb és erősebb volt. Akkor a munkások siker nélkül tértek vissza a műhelyekbe és fegyelmezett visszavonulásuk a mozgalomnak az impozáns demonstráció jellegét kölcsönözte. A harmadik választójogi sztrájk az idén volt a választások után, melyek nyilvánvalóvá tették, hogy a plurális választójog mellett a munkásság a parlamentben tehetetlenségre van kárthatva s a belga klerikalizmussal nem folytathat eredményes küzdelmet. Mint a *Szabadgondolat* júliusi számában megírtuk, a szociáldemokrata pártvezetőség nagy erőfeszítéssel véget vetett a készületlen és így sikerrel nem kecsegtető küzdelemnek és későbbi időre halasztotta. Az előkészületeket időközben minden irányban megtették és most már csak taktikai kérdés, mikor tör ki a tömegsztrájk, amely olyan méretűnek ígérkezik, amilyennek még nem volt tanúja Európa. Legalább fegyelmezettségre, elszántságra, anyagi erőre nézve úgy látszik felül fogja múlni még a svéd és az angol nagyszabású, a polgári világban mindenfelé hihetetlen rémületet keltő sztrájkokat is. Belga politikusok sokáig reménykedtek abban, hogy az általános sztrájkot mégis sikerül elhárítaniok. Erről azonban most már szó sem lehet. Mint brüsszeli tudósítások hírül adják, a munkásság vezetői az országot szervező-kerületekre osztották fel. A munkások lelkiismeretesen viszik járulékaik-

kat a sztrájkpénztárakba. Élelmezési hivatalokat rendeznek be. Italozó munkások a pártvezetőség felhívására ezer számra lesznek ideiglenesen absztinensek, hogy az így megtakarított pénzzel a sztrájkalapot növeljék. Vannak üzemek, melyeknek munkásai munkabérik felét áldozzák a közeli sztrájk támogatására. Még a községi kórházak orvosai is csatlakoztak a mozgalomhoz. Ahol a városi hatóságok megengedik, ünnepeken, búcsúkon és hasonló alkalmakkor nyilvánosan gyűjtenek a sztrájkpénztár javára. Brüsszelben megtiltották az ilyenféle gyűjtést. A szénbányák munkásai oly módon készülnek a sztrájkra, hogy vonakodnak túlórákban az őszi szükséglet kielégítésére előre szemet bányászni. Csak a normális napi mennyiséget bányásszák, amire szerződés kötelezi őket. Ez a passzív ellentállás már eddig is széndrágaságot idézett elő, a sztrájk kitörésekor a drágaság azonnal szénínséggé fog fejlődni.

A politikai tömegsztrájk nem új fegyvere a munkásmozgalomnak. Alig van ország, ahol bizonyos körülmények között ne kényszerült volna a munkásság e leghatalmasabb fegyverének használatára. Ha az állam teljesen levetkezi álobjektivitásának, áosztályköziségének szegényes leplét is, ha nyíltan a munkásság ellen az uralkodó osztályok rendelkezésébe bocsátja összes berendezéseit, katonaságát, közigazgatását-törvényhozását, igazságszolgáltatását, ha katonaságot vezényel a sztrájkok ellen, ha kivételes munkás- és sztrájktörvényeket hoz, ha a munkásság vezetőit számúzi, sajtóját tönkreteszi, ha mindenképpen akadályozza a szervezett munkásság akciószabadságát – a munkásságnak, ha elég erősnek érzi magát, éhez az eszközöz kell nyúlnia. És esetleg bizonyos nélkülözhetetlen politikai jogok, például ezáltal a választójog, sem vívhatók ki másképp. Az első politikai tömegsztrájkot a chartisták mozgalma produkálta Angliában 1839-ben. Egy hónapi sztrájkjal szerették volna a chartisták az angol parlamentet a választójog megadására kényszeríteni. A sikertelen kísérletet 1842-ben hasonló eredménnyel ismételték meg. A fejletlen osztályöntudat, a rossz konjunkturák és az ezzel összefüggő munkanélküliség voltak e kísérletek balsikerének okozói. A legutóbbi évek során egy csomó nagyszerű általános sztrájknak voltunk szemtanúi. Oroszországban az egyik tömegsztrájk a másikat váltotta fel több-kevesebb politikai sikerrel,¹ amelyek közé kell számítani a дума megalakítását is. A svéd osztályharc gyönyörűen impozáns megnyilatkozása volt az 1909-iki általános sztrájk, a munkáltatóktól az 1907-08. évi gazdasági válság hatásainak reparálására tervezett 11 -25 százalékos bérleszállítás ellen. A mozgalom részleges eredménnyel járt. Teljesen előkészületlen, sikerre nem számítható, meggondolatlan kísérlete volt a francia munkásságnak az 1906. év május 1-én kitört és általánosnak kigondolt sztrájkja a nyolc órás munkanapért, mely a szervezetlenségbe fült bele. Az angol mozgalmakat annak idején részletesen ismertettük.²

Úgy látszik, a belga tömegsztrájk mindezeknél különb lesz és akkor a kis Belgium munkásosztálya, amely eddig elsősorban nagyszerű szövetkezeti mozgalmával érdemelte ki a világ csodálatát, szervezettség és akcióképesség dolgában is sokra fogja oktatni a népeket. (sz.-vt.)

¹ L. ismertetésüket a Szabadgondolat ez évi 7. számának 251. oldalán. s L. Szabadgondolat 1. évf. 206. 1., II. évf. 109. oldal.

TERMÉSZETTUDOMÁNY.

A fajfejlődés magyarázatai.¹

II.

A mutációs elmélet.

A mutációs elmélet De Vriesnek egy csomó észlelésén alapul, melyek azt mutatják, hogy a fajok még annyira sem állandóak, amilyenek a fajátalakulás hívei kezdetben hitték, tehát nemcsak, hogy fokozatos, igen hosszú ideig tartó lassú változások által keletkezhetik valamely régi fajból új faj, hanem az is megtörténhetik, hogy egy fajból hirtelen, ugrásszerűen több egészen különböző új faj áll elő. Ezt a jelenséget De Vries *mutációnak* nevezte el. Mikor De Vries először közölte ilyen irányú észleléseit, akkor kiderült, hogy elszórtan már régebben is észleltek (túlnyomórészt növényeken) hasonló jelenségeket, melyeket azonban a fajállandóság korában nem igen méltattak, azóta pedig, mióta De Vries közlései a figyelmet rájuk irányították, évről-évre szaporodik a hasonló megfigyelések száma. De Vries mindezeket összegyűjtve, főleg azonban a saját észlelései alapján a mutációra nézve a következő törvényeket állapította meg:

A mutáció élesen megkülönböztetendő a variabilitástól. Az egyéni változékonyság minden nemzedéknél jelen van s a faji határokat nem lépi túl, a mutáció ellenben ritkán, nagy időközökben lép fel egy-egy faj életében s abban nyilvánul, hogy valamely faj bizonyos egyedei egyszerre olyan utódokat hoznak létre, melyek az illető faj alaptípusától lényegesen különböznek s a régi típushoz képest új fajt jelentenek. Az ilyen ugrásszerű átalakulásra nézve jellemző, hogy állandó, vagyis az új típust a következő nemzedékek megtartják, hogy egyszerre az egyedek nagy számában áll elő s hogy több irányú, vagyis hogy több új fajt hoz létre (emeltt azonban az egyedek egy részében az eredeti típus is megmaradhat). Az új fajok közül egyesek progresszív irányúak, mások hamarosan elpusztuló, életképtelen változatok. Mutációs eltérések általában minden irányban előállhatnak; azon éjjeli mécs virágfajnál például, melynek mutációját De Vries pontosan megfigyelte,

¹ Az első közleményt l. a Szabadgondolat legutóbbi számában.

a mutánsok közül egyesek erősebbek voltak, mások gyengébbek; szélesebb vagy kecskenyebb leveleik voltak, mint szüleiknek; voltak köztük nagyobb és intenzívebb sárgavirágúak és halvány, kicsi-virágúak; egyik formának nagy magjai voltak, a másik formának kicsinyek stb.

Eddig terjednek a tények. Ezek alapján De Vries azt az általánosítást tette, hogy minden faj életében nyugalmi periódusok mutációs periódusokkal váltakoznak s a mutációk vitték előre a fajfejlődést. Darwinnal szemben De Vries felfogása az, hogy az egyéni változékonyság nem vezethet a faj tartós megváltozásához. A természetes kiválogatódás szerepére nézve azonban egyetért Darwinnal, mert ő is a természetes kiválogatódásban látja azt az erőt, mely a mutánsok közül az életképteleneket, a gyengébbeket vagy a létért való küzdelemre bármi okból kevésbé alkalmasakat kiirtva, a faj fejlődésnek irányt szab. De Vries szerint két mutációs korszak közé eső nyugalmi idő néhány ezer évre tehető s néhány ezer mutáció – ami tehát 20-40 millió évet tesz ki – elegendő lehetett ahhoz, hogy a fejlődés az egysejtűektől eljusson az emberig. Hogy mi az oka a mutációknak, mi hozza létre a fajoknak ez évezredek periódusokban bekövetkező exploziószerű átalakulásait, annak megfejtése a jövőbeli kutatásokra vár, mert az eddigi észlelésekből erre nézve még semmi biztosat nem lehetett megállapítani. Arra azonban mindenestre elegendők az eddigi észlelések is, hogy a mutációs elméletnek szilárd alapot adjanak.

A magyarázatok kritikája.

Nagyon sokat vitatkoztak azon, hogy az elméletek közül melyik az igazán helyes. Ma azonban tudjuk már, hogy tulajdonképpen nem ellenkeznek egymással, egyik sem zárja ki a másikat, sőt sok tekintetben kiegészítik egymást s ha nem is minden részletükben helyesek, mindegyik rámutat a fejlődés egy-egy rugójára. Helyesebb hát úgy feltenni a kérdést, hogy mennyi a helyes az egyik vagy másik elméletből s melyik tényezőnek mekkora jelentőséget tulajdoníthatunk a fejlődés folyamatában.

A *darwinizmus* ellen hangoztatni szokott ellenvetések csak kis mértékben szorították meg a darwini magyarázat jelentőségét.

Az az ellenvetés, hogy hiányos, mert hisz nem adja meg a variabilitás magyarázatát, egyszerűen az elmélet meg nem értésén alapul. Erre különben már a variabilitás tárgyalásánál utaltunk. Hogy túlságos nagy szerepet juttat a véletlennek a fejlődésben, ez igaz, amennyiben egyes változatok keletkezésére vonatkozik, mert a darwini felfogás szerint a fajfejlődéstől független okok (melyeket ma még nem is ismerünk egész pontosan) idézik elő azt, hogy az utódok a szüleiktől különböznek, tehát tényleg olyan okok, amelyek a fajfejlődés szempontjából „véletleneknek” mondhatók. Hogy adott esetben továbbfejlődik-e valamely faj, hozzá-

alakul-e az életfeltételek megváltozásához, az tényleg attól függ, hogy létrejön-e „véletlenül” az illető fajban a megfelelő tulajdonságú változat; ha nem jön létre, akkor lassanként kipusztul, vagy más vidékre kénytelen vándorolni; s a példák százai bizonyítják, hogy ez utóbbi eshetőség is igen gyakori. A „véletlennek” e szerepe azonban egyáltalában nem befolyásolja a darwinizmus magyarázó értékét, mert a fejlődés irányát – s a magyarázatban tulajdonképpen ez a fontos – a darwini felfogás szerint a kiválogatódás, az alkalmas változatok megmaradásának szigorú törvényszerűsége szabja meg.

Ami a variabilitás útján létrejött tulajdonságok átörökölhetőségét illeti, igaz, hogy ezek egy része nem öröklődik, de a darwinizmus csak az öröklődőkkel számol s kétségtelen, hogy ilyenek nagy számban fordulnak elő.

A mutacionisták azon ellenvetése, hogy a variabilitás csak a faji kereteken belül érvényesülhet, új fajt pedig csak egy nagyobb változás eredményezhet, feleleveníti az egyszer már elintéztet metafizikai fajfogalmat, mely éles megkülönböztetést akart tenni a faj és a válfaj között. Annyi bizonyos, hogy Darwin még nem ismerte a mutáció jelenségét s hogy nem helyes mindent a variabilitásnak tulajdonítani, de másrészt a mutáció ritka, a variabilitás folytonos s ha egy két nemzedék alatt nem is lépi át a faj határát, nincs okunk tagadni, hogy hosszú időn át összegeződve a faji határokon túl terjedő átalakulásokhoz vezethet. Gondoljunk csak arra, hogy a tenyésztők tisztán a variabilitásra alapított kiválasztással aránylag rövid idő alatt nagy eredményeket értek el a fajok megváltoztatásában s mily sokszorosan felülmúlja a tenyésztők kiválogató tevékenységét a létért való küzdelem, melyben minden külső és belső eltérés érvényesül, mely mindenkor és mindenütt működik, amikor és ahol csak alkalom mutatkozik, melyet Darwin joggal hasonlított olyan tenyésztőhöz, aki évmilliók óta naponként, sőt óránként vizsgálja a legkisebb változásokat is, eldobva a rosszakat és összegyűjtve a jókat.

Végül hozzátehetjük, hogy a kiválogatódásnak ma már kísérleti s új válfajok ily módon való keletkezésének megfigyeléses bizonyítékai is vannak.

A *Lamark-féle elmélettel* szemben a legfőbb ellenvetés az, hogy a működés által létrehozott elváltozások nem vezethetnek a fajok megváltozásához, mert hisz a szerzett tulajdonságok nem örökíttetnek át az utódokra. Ma már bizonyos, hogy ez a tétel így ridegen nem tartható fenn. Mert igaz ugyan, hogy a szervezetnek egyes felületes megváltozásai nem öröklődnek, de viszont létrejöhetnek az élet folyamán olyan megváltozások is, melyek a csira-sejtekre is s ezek útján az utódokra is kihatnak. Bizonyos azonban, hogy a fejlődés *egyedüli* tényezője nem lehetett a szerveknek a működés által való tökéletesbedése, mert hisz sok olyan tulajdonsága van az élőlényeknek, melyekre ez a tényező ki sem terjedhet. Ilyen például bizonyos állapotoknak az a tulajdonsága, hogy a környezetük színéhez bámulatosán hasonlítanak s általában nem

szabad szem elől téveszteni azt, hogy a szervek egy nagy részére a működés csak igen kis befolyással van. A kiválogatódási elmélettel egyébként nem áll ellentétben a fokozatos alkalmazkodás elve, sőt sok tekintetben jól kiegészíti. Ami a közvetlen alkalmazkodást illeti, erre nézve a biológusok legnagyobb részében az a felfogás alakult ki, hogy – mivel egyrészt valami természetfeletti tökéletesedési törekvést tételez fel az élőlényekben, ami pedig minden eddigi tapasztalással ellentétben áll, másrészt mivel mindazon jelenségekről, amelyekkel a létezését bizonyítani akarták, kiderült, hogy vagy helytelen megfigyelésen, vagy téves értelmezésen alapultak – semmiféle ilyen tényezőnek nem lehetett része a fajfejlődésben.

A *De Vries-féle elmélet*, mint láttuk, lényegében megegyezik a darwinizmussal, amennyiben a fejlődés irányítóját a kiválogatódásban látja s csak abban különbözik tőle, hogy a kiválogatódás működését a mutációk terére helyezi át. Az ellene leggyakrabban felhozott ellenvetés az, hogy az eddigi kevés számú észlelés alapján még nem lehet a mutációt általános érvényűnek tekinteni. Ennek az ellenvetésnek a súlyát azonban nagyon csökkenti, hogy a mutációkra vonatkozó észlelések folytonosan szaporodnak. Teljesen alaptalannak azonban nem mondható. Még kevésbé lehet kétségbevonni annak a megszorításnak a jogosultságát, hogy az állatfajok fejlődésében mindenesetre kisebb jelentőséget kell a mutációnak tulajdonítani, mert hiszen közvetlen bizonyíték az állatok mutációjára még egyáltalában nincsen. Tekintetbe véve még azt, amit a mutációnak a variabilitáshoz való viszonyáról a darwinizmus bírálatánál mondtunk, semmiképp sem tekinthetjük indokoltnak a mutációkat tekinteni a faj fejlődés egyedüli tényezőjének.

Mindent összevetve azt mondhatjuk, hogy az egyéni változékonyság a mutációk s a szervek használása és nem használása által létrejövő változások voltak a fajok átalakulásának mozgatói, a fejlődés legfőbb irányítója pedig a kiválogatódás volt. Teljesen lezártnak azonban nem tekinthetjük a magyarázatok helyessége és az egyes tényezők jelentősége körül folytatott vitát.

Tisztázásra szorul végül az elméleteknek a leszármazástan egészéhez való viszonya, ami sok félreértésre és félremagyarázásra adott már alkalmat. A helyes felfogás e kérdésben kétségtelenül az, hogy a leszármazás igaz, vagy nem igaz volta egyáltalában nem függ a leszármazás magyarázására alkotott elméletektől. Nem helyes tehát annak megítélésében, hogy a leszármazást igaznak tartjuk-e vagy sem, szerepet adnunk a magyarázatokról való vélekedésünknek s még kevésbé helyes azt hinni, hogy a leszármazás igaz vagy nem igaz volta a magyarázatok bármelyikéhez volna fűzve: az objektív bizonyítékok nagy száma még akkor is kétségbevonhatatlanná tenné a megtörténtét, ha semmiféle elfogadható magyarázatát nem tudnánk adni a fajok egymásból való származásának. Semmi alapja nincs tehát az olyanféle állításoknak, hogy

a származástan ingatag alapon áll, mert a tudósok egyrésze a darwinizmust nem tartja helyesnek. Hogy ilyen állításokkal mégis nem egyszer találkozunk, az többnyire még csak nem is tévedésen vagy félreértésen alapul, hanem a tényeknek *rosszhiszemű és haladásellenes törekvéseket szolgáló* félremagyarázásán s összezavarásán. Az ilyen félremagyarázásokat pedig az teszi lehetségessé, hogy a leszármazástan elválaszthatatlanul össze van nőve Darwin nevével. Ezen az alapon aztán a darwini magyarázatot el nem fogadó tudósok állásfoglalását úgy igyekeznek feltüntetni, mintha az illető tudósok a leszármazástant is helytelennek tartanák, holott az igazság az, hogy a szaktudósok ma már kivétel nélkül elismerik a fajok egymásból való származásának tényét, bármi legyen is a meggyőződésük e folyamat mikéntjét illetően. *Kende Zsigmond.*

A tudomány haladásából.

I. A mikrokémiáról.

Az állati szövetek kémiai összetételét már régóta ismerjük. Sok, pontos kémiai mérésel megállapították, hogy a különböző állatok különböző szervei mennyi vizet, fehérjét, zsírt, szénhidrátot és egyéb szerves vegyületet, továbbá milyen és mennyi szervetlen sókat tartalmaznak. A fiziológiai kémikus ezekben a méréseiben lényegileg ugyanúgy járt el a vizsgált szervvel, mint ahogy egy darab kőben vagy fában határozzák meg a benne foglalt elemek és vegyületek minőségét és mennyiségét. A csontot, vagy vesét, vagy agyat alkalmas módon szétdarabolta, összezúzta, a darabkák tartalmát vízzel nagy nyomáson, vagy más alkalmas oldószerrel kioldotta s a nyert oldatban a kémia általános szabályai szerint kémlélt a keresett vegyületekre. Ilyen módon sok értékes ismerethez jutottunk a különböző állatok, a különböző szervek összetételéről és változásairól a változó életfeltételek hatása alatt.

Bármily pontosan ismertük azonban az *egyét szervek* összetételét, semmit sem tudunk még arról, hogy ez az összetétel hogy oszlik meg annak a szervnek belsejében. Egy állati szerv, mint tudjuk, sokféle alakelemből van összetéve: az izom, mely szabad szemmel egyszerűnek látszik, a mikroszkóp alatt sok izomsejtből, idegrostból, vérhajszálérből állónak bizonyul, melyeket a finom rostokból és kevés sejtből álló úgynevezett kötőszövet tart össze. Milyen ezeknek egyenkint az összetétele, arról az emiitt eljárás nem adhatott felvilágosítást. De az egyes sejtek is szemmel jól megkülönböztethető részekből állanak: a sejthártyából, a protoplasmából, a magból, szemcsékből, vakuolákból stb.; ezeknek a külön-külön vett kémiai összetételét a régi vizsgálatok, amelyeket az összezúzott nagy szervdarabon végeztek, nem derítették ki.

De volt még egy hátrányuk ezeknek a vizsgálatoknak; nem végezhetettek az állati vagy növényi szerv *életműködése közben*. A sejtek élete struktúrájuk sértetlenségéhez van kötve; amint azt az összezúzással, a kisajtolással megsemmisítették, a sejt elhalt.

Az élő szövetek finomabb kémiai szerkezetének megismerésére egy új kísérleti tudományt kellett kidolgozni: a mikrokémiát, azoknak az eljárásoknak tudományát, amelyekkel a csak nagyon kis mennyiségben rendelkezésünkre álló anyag összetételét is megállapíthatjuk, lehetőleg anélkül, hogy erőlyesebb fizikai vagy kémiai hatásnak tegyük ki azt. Ezek az eljárások eddig csak kevésszámú és jobbra szervetlen vegyü-

letek felismerésére alkalmasak, de máris nagy szolgálatokat tettek a fiziológia sok speciális kérdésében. A vas, a kálium, a kalcium, réz, foszfor a kloridok, lipid-testek lokalizációját a szöveten belül, az egyes sejtek közt, az egyes sejtalkatrészekben most már pontosan ismerjük s mindezekből fontos következtetések vonhatók a sejt némely életjelenségére. Ezek az eljárások jórészt igen egyszerűek: többnyire abban állanak, hogy a vizsgálandó szövethez, vagy sejtekhez a mikroszkóp alatt valamely olyan kémiai test oldatát adják, amely belediffundálva a sejtbe, az ott keresett alkatrészt azonnal jól látható (kristályos vagy színes) csapadék alakjában megmutatja. A káliumot például a kobalthexanitrit-oldat 1:250.000-szeres hígításban is szép narancssárga kristálykák alakjában azonnal kicsapja; ennek a reakciónak a mikroszkóp alatt való alkalmazásánál kiderült, hogy az idegtengelyfonál izgatásánál vagy megsértésénél a megsértés helyén nagy mennyiségű káliumklorid jelenik meg, ami úgyszólván az első és nagyfontosságú ismeretünk az idegfolyamatok kémizmusáról.

Kétségtelen, hogy nemsokára a sejtekben előforduló összes fontosabb vegyületekre rendelkezni fogunk mikrokémiai eljárással. Ezzel nemcsak azt fogja elérni a fiziológia, hogy azt a tételt, mely szerint minden életjelenség lényegileg kémiai folyamat, a részletekig realizálni lesz képes, hanem kétségtelenül egészen új – mert más utón eddig megközelíthetetlen – ismeretekhez is fog bennünket juttatni.

II. Az anaphylaxáról.

Az anaphylaxia (magyarul: védtelen állapot) az állati szervezetek egy újabban megismert igen érdekes jelensége, amelynek nemcsak élettani fontossága van, hanem máris több eddig rejtélyes betegség megértéséhez vezetett. Tudjuk, hogy az állati szervezeteknek megvan az a képességük, hogy sokféle rájuk nézve erősen mérgező anyagot, baktérium-toxinokat egyszerre nagy adagban is kibírják, ha azok előzőleg többször, de egyszerre csak igen kis mennyiségben jutottak beléjük. Ilyenkor az állat véreben csakhamar olyan anyagok keletkeznek, amelyek a mérge hatását valamilyen módon megsemmisítik úgy, hogy az állat később könnyen tűri annak a mérge mennyiségnek ezerszeresét is, amely egy másik, előzetesen nem kezelt állatot azonnal megöl. Ha az ilyen immúnissá lett állat vérsavóját más, előzetesen nem kezelt állat vérébe fecskendezzük, az is immúnis lesz azzal a méreggel szemben. Mindezek a tények már régóta értékesítették a fertőző emberi és állati betegségek gyógyításában.

Azokban a kísérletekben azután, amelyek abból állottak, hogy a lassú szoktatással pl. difteriatoxin ellen immúnissá tett állat (pl. ló) vérsavóját gyógyítás céljából az ember vérébe juttatták, sokszor a tökéletes immunitás mellett különös zavarokat, lázt, bőrkütiéseket, ízületek megduzzadását észlelték, különösen akkor, ha a vérsavó befecskendezését megismételték. Csakhamar kiderült, hogy ezeket a kellemetlen jelenségeket nem a lóvérsavóban foglalt difteria-ellenmérgek idézte elő, hanem a lóvérsavó valamely természetes alkotórésze, mert ugyanezek a tünetek a nem kezelt lovak vérsavójának alkalmazásakor is megjelentek. A különböző állatokon folytatott vizsgálatok azután a következő képét adták a jelenségnek. Ha valamely állat normális vérsavójából egy keveset egy másik állatfajba fecskendezünk (pl. lóét nyúlba), a nyúl rendszeren jól tűri, egészséges marad. Ha azonban napok múlva a befecskendezést megismétljük s azután napok múlva ismét, akkor a nyúl mind rosszabbul tűri, végre harmadszorra-negyedszerre oly rendkívüli érzékenység fejlődik ki nála a lószérummal szemben, hogy ennek legkisebb mennyiségei (1 mg. elég!) a vérebe jutva, súlyos görcsök és légzési zavarok között megölik. Ez a rendkívüli érzékenység egészen specifikus: csak az iránt a vérsavó iránt áll fenn, amelylyel kezeltetett (esetünkben csak a ló vérsavója iránt), bármely más állat savóját a nyúl most is ugyanúgy tűri,

mint azelőtt. Ezt a specifikus, túlérzékeny állapotot – az anaphylaxiát – bármely állatfaj vérsavójával elő lehet idézni egy másik állatfajon, sőt nemcsak véreavóval, hanem húsfehérjével, tojásfehérjével, ha azok idegen állatfajból származnak.

Tehát míg az immunitás tana egész sor jelenséget ismertet velünk az állati szervezetek védekezéséről halálos mérgek ellen, addig az anaphylaxiás jelenségek arra hívták fel a figyelmet, hogy bizonyos körülmények között eredetileg ártatlan, közömbös anyagok súlyos mérgekként hathatnak a szervezetben. De mi ennek az oka? És miért van az, hogy az idegen faj fehérjeje csak akkor fejt ki ezt a hatását, ha közvetlenül a vérbe jut? Miért nem lesz mérgező az az idegen fehérje, amelyet megesszünk s amely a gyomor és bél falán keresztül jut vérünkbe? A további vizsgálatok mindezekre a kérdésekre megadták a választ.

Minden állatfaj szerveinek fehérjeje más-más összetételű. Az a fehérje, amelyet megesszünk, (amely más állatfaj fehérjeje) nem lesz változatlanul a mi testünk fehérjeje, hanem előbb a bélben a bél enzimek útján elbomlik s a bélfalban újra, más összetétellel, mint amilyen volt, felépítetik. Ha tehát megesszük az idegen fehérjét, akkor az nem mint olyan jut a vérünkbe, hanem már mint sajátfajú fehérje. Egészen máshogy áll azonban a dolog, ha az idegen fehérje közvetlenül vitetik a vérbe. Ezt a fehérjét a sejtek nem veszik fel a vérből, mert nem tudják felhasználni; másrészt minthogy a vérben fehérjebontó enzimek rendes körülmények között nincsenek, az a fehérje egy ideig nem is bontatik el, hanem változatlanul kering a vérben; mint ilyen nem hat mérgező gyanánt és az állat teljesen jól érzi magát. Ez történik az első befeccskendezéskor. Csakhamar azután a vérben egy olyan enzim jelenik meg, amely specifikus módon képes ezt az idegen fehérjét – és csakis ezt a fehérjét – elbontani; napok múltán ennek az enzimnek mennyisége növekszik és lassan el is bontja az idegen fehérjét, amelynek hasadási termékei a vese által kiválasztatnak és kiürítetnek a szervezetből. Ezek a hasadási termékek – többnyire ammoniumbázisok - már mérgezőek, de oly lassan s kis mennyiségben keletkeznek, hogy zavart nem okoznak. A második befeccskendezéskor a vérben már jelen van a fehérjebontó enzim kis mennyisége, mely napok múlva még jobban megsaporodik. Ennek következtében a mérgező hasadási termékek egyszerre nagyobb mennyiségben fognak keletkezni, mint amennyit ugyanazon idő alatt a vese ki tud választani: ilyenkor már enyhébb-erősebb mérgezési tünetek jelentkezhetnek. Végre a következő befeccskendezések valamelyike idején már annyi enzim van jelen s ezáltal egyszerre annyi mérgező fehérjebomlási termék jön létre, amennyi elég ahhoz, hogy az állatot gyorsan megölje. Ez lényegében az anaphylaxia élettana s most lássuk röviden, hogy az orvosi tudomány hol és hogyan értékesítette ezeket az eredményeket. Mindenekelőtt a „*csalánkiütések*” néven ismert betegségre derült világosság. Vannak emberek, akik hal, rák, tojásfehérje» vagy eper stb. evése után hirtelen egész testükön fellépő viszkető vörös bőrkiütést kapnak, néha láz és nagyfokú rosszullet kíséretében; néhány óra, vagy legfeljebb 1-2 nap múlva teljesen rendbe jönnek. Ezek az esetek a megevett fehérjével szemben való abnormis túlérzékenység, még a gyomorbélfalon keresztül is ható anaphylaxia esetei. A sajátságos *szénaláz* bizonyos növények hímor-fehérjei iránt fennálló anaphylaxia. Az *asthma* bizonyos emberek kóros túlérzékenysége a levegővel por alakban szervezetünkbe jutó (közelebről nem ismert) fehérjék iránt. A szülő nők rettegett betegsége, az *eklampsia*, úgy látszik, a placenta (méhlepény) fehérjeivel szemben fennálló anaphylaxia következménye. A *skarlatín* vagy a *kanyarónál*, melyek a fertőzés után 8-10 napig semmi tünetet sem okoznak, hirtelen fellépő *bőrkiütés* és *láz* valószínűleg a kórt okozó baktériumok fehérjei iránt fennálló túlérzékenységben találják magyarázatukat.

Az egész világ orvosi laboratóriumai folytatják ebben az irányban ismereteink bővítését és tisztázását. Az orvostudomány eddigi fejlődése alapján, mely azt mutatja, hogy a *gyógyító tudomány* mindig nyomon követte a *kórlettani tudomány* haladását, bizvást várhatjuk, hogy a közel jövőben e betegségek *gyógyítása* is sikerülni fog.

A püspök és a magyar természettudósok.

Másutt a természettudományok ünnepnapja szokott lenni, mikor az egész ország természetvizsgálói összejönnek, hogy megbeszéljék tudományuk legújabb haladását, összefoglalják és nyilvánosságra hozzák a kész eredményeket; nálunk minden tudományosság csúfos megszégyenítése lett, alkalom egy papnak arra, hogy a természettudományi álláspontot egy – látszólag mindenestre tekintélyes – természettudós-gyülekezetben hódoltassa meg a teológiai álláspont előtt. Mert bármily sajnálatos is, de így van: az egész kongresszuson a veszprémi püspök elnöki megnyitója volt az egyetlen jelentős esemény. Volt ugyan egy csomó szakelőadás, de ezek még a kellő tudományos mértéket sem ütötték meg, nem hogy újat tartalmaztak volna, meg egy elkényszeredett népszerűsítő előadás is, de a veszprémi színház falain túl ugyan mi mást hallottak meg szerte az országban, mint azt, hogy a püspök megvédte Darwin szemben az ember isteni eredetét.

Senki sem foghatja reánk, hogy pártját szoktuk fogni a püspököknek, de ez alkalommal vele igazán nincs semmi dolgunk. O végre is pap és joga van tájékozatlannak lenni ebben a kérdésben – nem kötelessége szakkönyveket forgatni s tudományos exaktsággal tisztázni a maga számára – vagy olyan elfogultnak lenni, hogy még a legintenzívebb belemérés mellett is megtartsa teológiai meggyőződését, vagy akár olyan ravasznak lenni, hogy e meggyőződésének elvesztése után is úgy beszéljen, mint ahogyan beszélt. Egyháza anyagi és szellemi hatalmának megmaradása szempontjából végtelenül fontos, hogy az emberek fogékonyak maradjanak az ilyen beszédek iránt, ezek után igazodjanak s ne a természettudományokból sarjadt eretnokségek után. Miért beszélt volna hát másképp, mint a templomban vagy pásztorleveleiben szokta s miért ne használta volna fel ezt a kítűnő alkalmat, amikor a közfigyelem és hallgatóinak foglalkozása megsokszorozta szavainak súlyát. A klerikális napisajtó nem is késlekedett e nagy diadal leszögezésével: „a szaktudósok gyülekezetében mondta meg az igazat” s folyóirataik bizonyára hosszú évekig számon fogják tartani. A püspök a maga szempontjából kétségtelenül jól beszélt, sőt korrektil, mert nem kertelt és nem kétszínűsködött. A mi szemünkben csakis azok felelősek, akik odahívták, ellenvetés nélkül meghallgatták, az ember származását a gyűlésen többé szóba sem hozták s végül – ismét püspököt választottak legközelebbre elnöknek.

Hogy új tudományos értékeket nem hozott az ezévi vándorgyűlés, ebben nincs semmi meglepő, a mi vérszegény tudományos életünk nem bírja ellátni anyaggal e két-három évenként megismétlődő beszámolókat. Hogy a népszerűsítéshez nincs érzékük a természettudomány hivatalosainak, azt is rég tudtuk. Megmutatták, hogy a tízezertagú Természettudományi Társulat hatalmas erkölcsi és anyagi erőivel nem tudnak vagy nem akarnak csinálni semmit. Akiknek rendelkezésére áll minden eszköz, hogy nagy dolgokat csináljanak a népszerűsítés terén: az egyetem minden előadótermével és minden felszerelésével, közönséget vonzó tekintélyes név, azok mindig ki tudták választani a legérdektelenebb leíró természetrajzi vagy éhez hasonló részletkérdéseket s óvatosan kerültek a népszerűsítésre egyedül érdemes összefoglaló és világnézeti eredményeket. Csak a teológia előtt való nyilvános meghódolás mutatja őket új színben. Annak számára ugyan, aki eddig is figyelte a pályafutások rejtett oldalait, a társaság-képességért, udvari tanácsosságért való törtéteket, a tudományos munka teljes elhanyagolását, a legsilányabb társasági értékeknek minden fölé helyezését – ez sem nagyon meglepő. De ezentúl legalább nem lesz kétséges, ha újból előhozakodnak a tudomány „objektivitásával”, hogy mit értenek ezen. Korunk kultúr-történetének megírója pedig jellemző adatként fogja feljegyezni, hogy ebben a szomorú korban még a természettudományi funkciók ellátására is akadtak olyan emberek, akik gondolkozásukon való minden erőszaktevés nélkül bele tudtak illeszkedni a reakciós magyar társadalomba.

SZEMLE.

Ignotus.

Mielőtt elöntő jelentőségűre változott a magyar politika, éveken keresztül néhány íróban való reménykedés volt mindaz, amiért ígéretes lehetett közdolgozokkal is törődni. Kiélemedett politikusok ezerszer megunt és megutált szöszátyárkodását, egymásközt való ásatag vitáit csupán a kezdődő radikális propaganda ellensúlyozta. De a munkások vezérei agyonrágalmazott emberek voltak, akik a polgári oldalon semmi hitelt nem találtak, annak a néhány polgárembernek a bátor erőfeszítése pedig, kik talán valamennyien egy Pikler-szemináriumból teltek ki, sokáig meddőnek látszott. Az ország közállapotainak tudományos felfejtése nem érdekelte e tudományos izgatottság nélkül való országot. A bátorító szépirodalom még gyengébb volt. A renegát Farkas Pál lapja irodalmi közvélemény lehetett . . . Kegyetlen idők! Az új ívű költészet Csizmadia Sándor néhány szavallásra alkalmas verséből állott, Révész Béla novellái pedig a Népszavában bújtak el. Bródy Sándor írásainak a hatása alig volt több, mint néhány embernek az a nézete, hogy mégse Herczeg Ferenc a legnagyobb író e földön.

Ekkor történt, hogy a küzdő tábornak segítséget hozott az irodalom. Ady Endre forradalmi sodra megszorította azokat, akik a baloldal felé figyeltek. A polgárok közömbösségét tiszteletreméltó fogékonyság váltotta fel. A szépirodalom könnyen a szívükhöz fért és érzékeny pontokon agitálta meg őket. És ekkor történt, hogy Ignotus – tekintélyre első, dicsőségben álló író – a maga befolyásos nevét kötötte le azok mellé, akik forradalmat hoztak.

Az *Olvadás* közben szerzőjének kemény írásai akkortájt bátor cselekvések voltak. Sokan emlékszünk rá: széles lélekzetvétellel olvastuk minden sorát és az egyetemek körül, az iskolák táján, tanulás közben és a kávéházi asztaloknál az ő könyvéből vett érveket és szépségeket, tudást és hangulatot szegeztek szembe a ministrálók bibliás világának, az elkényszeredettek nyafogásának és a csüggedők világfájdalmának. Mindnyájan Ignotusra néztünk és nagyszerű folytatásokat reméltünk . . . Azt vártuk, hogy az ő sokrétű okossága és hajlékony szelleme mondja majd meg a legnagyobb és legbátrabb igazságokat. A közdolgozokról nem vehettük le a szemünket, mert min-

...unk, hogy csak a dolgok lenyegét.

Alig telt el azonban „egy-két esztendő s az irodalom újra magára hagyta a harcosokat. „Önmagukban való” szabályokat fedezett fel s alig maradt néhány író, akinek a küzdők számára ezután is volt mondanivalója. Végtelen fájdalom vett erőt rajtunk, amikor a növekvő

feszültségben az új irodalom bágyadt és langyos – és a nagy robanásokkal közeledő politika közepén Ignotus a pepecselők főprotektora lett. Neki a mi kicsinyített, de még komolyabb, még életremenőbb harcunkban a megfordított Anatole France szerepe jutott. A tettek felérő bátor írású vezérből csendes szemlélődő lett és ki előbb a forradalmárok megértője volt, most legjobban a grófok lelkiállapotát érti meg.

Perzselő írásokban hadakoznék ma az az Ignotus, akit rajongó hívei szerkesztettünk meg magunkban. Leküzdené az ízlésbeli differenciákat és épp úgy kiállana, mint fegyvertársai, kik még mindig maguk közé számítgatják. A mi Ignotusunk nem írna úgy az *izmusokról*, hogy egy Kenedinek is kedve telhet benne s ki maga az okosság tornya, ma a *bátor tisztességesek* blokkját javasolná.

Bánatosan tartunk seregszmlét régi mintáinkon. Váradyt már rég elvitte az ár, Székely Aladár lehullott. Kik szervezői és főerősségei lehetnének a harcnak, sehol se láthatók. Ignotus minden két hétben más-más gróft népszerűsít abban a lapban, melynek Ady Endre is szerkesztője. Magyar ifjú csúnyább tanulságu időkben sohase élhetett...

A tanítványok ragaszkodásával kérdezzük: hát mestereink minden feladatukat elvégezték már?

(Rab.)

Kultúránk szegényfoltjai.

Czinner Gyula polgárdii legény egy éjszaka után, mikor csupa virtusból négy és fél liter pálinkát ivott meg, meghalt. Hasonló kaliberű tehetségekről gyakran ad hírt a mentői krónika . . . Ha az állam igazságos akarna lenni, akkor ezeket a nyomorultul elhullott Czinner Gyulákat mind prédikációs halottá kellene avatnia, mert ezek szolgálják a legönzetlenebbul az ő rejtett intencióit, ezek az ő mintagyermekai. Ezek fillérei és koronái teszik ki a 160 millió korona italadót, az összes állami bevételek csaknem 10%-át, ezek segítenek előteremteni az újabb és újabb ágyuk költségeit. Az állam azonban siet a kultúrát is megnyugtatni! Lám, 10.000 koronát állított be az alkoholizmus elleni küzdelemre I Igaza ugyan, hogy ezt egy-egy újabb italmérés behozza, de hát ebben sem érheti őt vád, mert ő ezeket is éppen olyan korlátolt joggal és számmal engedélyezi, mint az iskolákat.

A magyarországi iskolákra pedig a legbuzgóbb akarat sem foghatja, hogy túlságosan sokan vannak. Kövér János Jásznagykunszolnok-megye egyik legnagyobb föld-birtokosa megmondta azt is, hogy miért nem szabad ezeknek az iskoláknak túlságosan jóknak lenni. A közigazgatási bizottság ülésén az általa összeállított adatokból bizonyította, hogy az írni és olvasni tudó munkások szítják a munkásmozgalmakat és ezért a *tanítási rendszer a hibás* . . . Igaza van, mi is azt mondjuk: az intenzív népoktatás következetes keresztülvitele és a feudális igények kielégítése összeegyeztethetetlen.

Cuvaj, az abszolutisztikus magyar kormány horvátországi exponense, mintha csak Kövér Jánosnak érthető vágyát teljesítette volna legújabb iskola-rendeletével! . . . „A tanároknak a tanulók magánolvasmányait is figyelemmel kell kíséniök. A tanulók összejövetelt tanári felügyelet nélkül nem tarthatnak. Azok a gyöngö tehetségüek, kik az első osztályban a kötelező tárgyakból megbuknak, a középiskolákból távolittasának el. Oly tanulók, akiknek *anyagi viszonyai*, továbbá testi és szellemi erői nem nyújtanak kellő biztosítékot arra, hogy azok az iskolában boldogulnak, többé oda fel nem vehetők . . .”

A Cuvaj-szellem otthonos a szorosabb értelemben vett magyar közigazgatási kerületekben is. Csanády nagyszalontai főbíró például a szocialisták ott tartandó népgyűlését azzal az indoklással tiltotta be, hogy az a választójog, melyről a népgyűlés keretében szó esnék, csak nemzetellenes lehet . . . Nagy Márton bihari főbíró pedig egy ellenzéki gyűléstől azért vonta meg az engedélyt, mert szerinte azon „*a jelenlegi kormányrendszert akarták bírálni*”. Különben is kevés csendőr áll rendelkezésére.

Más dolgaikban már korántsem ilyen buzgók közigazgatási hatóságaink. Az elmebetegügy terén például mindössze annyi történik, hogy a belügyminisztérium minden évben kiad róla egy évkönyvet. De ennél a könyvnél bizony sokkal hivebb tükrét mutatják e téren való állapotainknak a minduntalan felbukkanó újsághírek arról, hogy súlyos orvosi bizonyítványokkal igazolt elmebetegeket nem lehet gyógyintézetekben elhelyezni, mert sehol sincsen hely. Az elmúlt hónapban éppen több ily esetet tárgyaltak a napilapok részletesen. A magyar állam ez igazán magától értetődő, de a törvény kimondott szavával is magára vállalt feladatát úgy teljesíti hogy a kórházakban és elmeegógyintézetekben elhelyezett örültek száma a legutóbbi összehasonlítható adatok felvétele idején csak negyedrésze volt az erre szorulóknak számának: 15.586 örült közül csak 4205 fért el az elmekórházakban.

Eucharisztikus kongresszus.

Szeptember első napjaiban a katolikus világ egy reprezentatív tömeglátványosságra készül Bécsben, amely a XIII. eucharisztikus kongresszus védjegye alatt megint ezer és ezer műveletlen és szegény parasztot, iparost s egyéb népséget és katonaságot fog a hit maszlagjával elborítani. Az eucharisztikus kongresszus legjelentékenyebb cselekvése a nagy körmenet lesz, amelyben az oltári szentség, melyben Jézus a kenyér és a bor színe alatt mint Isten és ember, valósággal és lényegileg jelen van, felmagasztaltatik és a hívők iránta való hódolata érzelmi és érzéki hatásokkal néhány évre megedződik. A kongresszus célja nem más, mint a körmenet szubjektív erejének kiegészítésével a katolikus hitélet mélységét és terjesztését alkalmas módon biztosítani, illetve az erre való eszközöket és formákat megállapítani. A bécsi ünnepen megjelenik az uralkodó, az egész főhercegi testület, az arisztokrácia és felsőbb papság. Lajtán innenről és túlról. Minden ezred bizalmas utasítást kapott, hogy három-három tiszttel képviseltesse magát, az osztrák és magyar klerikális sajtó hónapok óta agítál a hívek közt és körülbelül húszezer magyarországi tótot és rutént fognak exportálni, hogy a jó nép minél tömegesebben gyönyörködhessek abban, hogy a trónörökös neje és az arisztokrata hölgyek vele együtt tisztelik a szent ostyát, amely ehetetlen bár, de húsból és vérből való, maga az Úr Jézus teste. Sajnáljuk szegény honfitársainkat, akik nagy és bódító ceremóniák közt fogják elfelejteni otthonvaló papjaik nyájas uzsoráit és akik az összmonarchia nevében dokumentálják, hogy a katolikus egyház csak egyetlen dologban modern, abban, hogy a tömegek meghódítása és elbódítása körül nem ismer nemzeti határokat. Ezt a nemzetköziséget úgy látszik nem tartják a magas uraságok veszedelmesnek; nemcsak Paris ér meg egy misét, hanem nyilván Bécs városa is.

A politikai válság.

A véderőjavaslatok keresztülröszakolásával a választójog ügye nemcsak nem került le a napirendről, hanem Tisza István szándékai ellenére a magyar belpolitikai válság egyetlen akut, sürgető s elodázhatlan problémája, tengelye lett. E követelés mögött már nem csupán a munkástömegek áttörhetlen falankszai állanak a „kétségbeesés elszántságával”, de az

egész parlamenti ellenzék is, mely e programmpont becsületes végrehajtásával lesz csak képes helyreállítani az alkotmányosságot s mindamaz értékeket, melyeket Tisza István, osztályának gyáva önzésében, a választójogtól való félelmében, június negyedikén kockára vetett. A kibontakozásnak, a parlamenti békének az ellenzék választójogi tervezete alapján kell létrejönnie. Az ellenzékkel való megegyezés nélkül ugyanis nincs parlamenti béke. Most, hogy a dinasztia érdekei a katonai javaslatok keresztülhajszolásával egyelőre ki vannak elégítve, az uralkodó szempontjából semmi értelme sincs a parlamenti anarchia perpetuálásának. Másrésztől az alkotmányosság látszata megőrzésének szempontja is sürgetni fogja Lukácsnak és kormányának eltávolítását. Siettetni fogják a békés megegyezés szükségességét a balkáni politikának mindjobban előtérbe nyomuló veszélyei. Egy netán bekövetkezhető háború vagy mozgósítás esélyei nem bírják el a belső villongásokat. Amellett Lukácsnak nemcsak az ellenzéken vannak adósai, hanem a saját pártjában is, akik alig várják az alkalmas pillanatot, hogy frontot változtassanak, a kormányt megbuktassák, visszaadván neki a kölcsönt áruló magatartásáért. Hogy Lukácscsal együtt Tisza Istvánnak is távoznia kell az elnöki székből, azt ma már ki sem kell emelni – annyira természetes követelménynek tartják még a kormánypárti oldalon is. Csak ezután követhetik az alkotó parlamenti reformmunka ideje, az ellenzék választójogi tervezetének megvalósítása. Hogy az ellenzék e programmpontját nem fogja cserben hagyni, arra sok minden egyéb mellett a közelmúlt tanulságaiban látunk garanciát, melyek megtanították az ellenzék vezérférfiait arra, hogy nép nélkül nem lehet politikát csinálni, hogy az in integrum restitúciója a parlamentnek, jogokkal való felruházása azoknak, kiket a mostani papirosalkotmány onnan kizárt. A királyi hatalomnak túltengésével szemben az összes osztályok és pártok közös, nagy érdeke az, hogy a politikai nemzet ne egynéhány százezer emberből álljon, hanem az összes dolgozó osztályok millióból. A június negyedikek csak akkor nem fognak megismétlődhetni a jövőben, ha a választójogi reform nemcsak szélességében s mélységében lesz megfelelő, de ha becsületes is lesz, vagyis csak akkor, ha minél jobban kiemeljük a parlamentet a titkos szavazás segítségével a korrupció, a vesztegetés, a megfélemlítés s a kényszer politikai fertőjéből. Az igazi parlamentarizmus, egészséges pártalakulások, a pártok guvernementális kicserélődésének korszaka Magyarországon csak az új választói törvény életbelépésétől kezdődik.

A Krupp-jubileum.

Egyszerű, kispolgári lelkek ismét meghatódhatnak. A tisztos polgári munkát ismét nagy elismerés, kitüntetés érte. A világhírű Krupp-gyár százéves jubileumát ülte és maga a császár, a nagy Vilmos, is résztvett a birodalom hű ágyúszállító cégének magasztos ünnepében. És volt hazafias szónoklat, megható szavalás, könnyek, kézszorítás „munkástársaimmal”, díszbéd, sörmámor, üdvölvések stb., stb. És a világ fél sajtójának, képes és képtelen lapjainak ez alkalomra kibérelt hasábjai, a mozifilm-szállító vállalatok felvételei hirdették a milliós cég dicsőségét. És az egyszerű lelkek meg vannak hatva és örömtől repesve szemlélik a képes újságok illusztrációit. Pedig kár meghatódniok. Polgári szegénységüknek, igénytelenségüknek nincs része a dicsőségben. Kruppban a milliomot és a militarizmus segítő társát ünnepelték. A milliókat nem egy ember bármily geniális munkássága gurította össze, hanem ezrek meg ezrek soha meg nem fizetett, rossz illatú veritéke. És a Kruppék tevékenysége csak akkor lehetne némileg tiszteletreméltó, ha az emberiség, az emberi kultúra köszönhetne neki valamit. De ezt a hazugságot talán még az ünnepi szónoklatok is elengedték. Valószínűen megelégedtek a hazafias érdemek hangsúlyozásával, mert talán még a legkor-

látottabb német agyvelő sem hiszi, hogy az emberek öldöklésére szánt rettenetes szerzőknek bárki számára prompt való szállítása a kultúra érdekében állana. De Kruppék még csak hazafiak sem, mert a német hazának még talán olcsóbban sem szállították a fegyvereket, mint Kínának, amelynek pedig éppen a német fiúk lemészárlására kellett az ágyuk. A német császár és a német hadsereg értékes, hasznavehető szövetségesét ünnepelte a Krupp-gyárban, de a kultúrának és az emberi szolidaritásnak semmi köze sincs ehhez az ünnepi cécóhoz, mely semmiképpen se a munka ünnepe. Utálattal és gyűlölettel kell gondolnunk az embergyilkolás és kizsákmányolás esseni és magdeburgi fészkeire, melyekben 70.000 munkás bányássza a vasat és szemet, gyártja a fegyvereket, gépeket, szaporítva a Kruppék millióit.

Veszprémi furcsaság.

A püspök-elnök alatt ülésező természetvizsgálók társadalomtudományi szakosztályát pap nyitotta meg – az orvostudomány történetéről. A szakosztály megnyitó előadása, mely bizonyára arra volt szánva, hogy mély belepillantást adjon a szociológiai tudományokba, ilyenféle mélységekből állott: „Kálmán király orvosa, amikor a királynak a feje fájt, tapaszt tett a fájó főre.” „Szent István, amint valakinek a betegségéről értesült, orvossággént egy darab kenyeret és almát küldött neki.” Ez mind szociológia. Emez is az: „Boldog Margit kenegeti a betegeket és teremt nekik orvosságot.” Roppant szakszerű. De volt egy komoly kijelentése is Békefínek. Ismert tény, de most a pap maga mondta: „. . . A későbbi korok orvosainak nagy része pap volt. Ez annál felülőbb, mert az egyház az orvosi tudomány művelését kiközösítés terhe alatt megtiltotta.”

A tudósítások szerint e szociológiai szakelőadást a nagy hallgatóság zajosan megéljenezte.

Az osztrák klerikalizmus,

mely majdnem oly pöffeszkedő és hatalmas, mint a magyar, legújabb sikerét Czernowitzban aratta. A községi tanács kimondotta, hogy külön iskolákba járjanak a keresztény és külön iskolákba a zsidó gyerekek, mert a vegyes iskolákban a vallásoktatás akadályokba ütközik. A vallásközi iskolát támadja meg ez a határozat és helyébe a felekezeti iskolát állítja. A határozat elfogadásában német-nemzetiek és keresztényszocialisták egyenlő buzgósággal működtek közre. Amazok nemzetiségi, emezek vallási szempontokkal okolták meg. Mint remélhető volt, a határozatot, mely az osztrák népoktatási törvénnyel merőben ellenkezik, a tartományi főnök nem hagyta jóvá. A városi tanács most a kultuszminiszter elé viszi az ügyet.

Új püspökség.

Félszázados, válogatott ravaszsággal és lebirhatatlan kitartással folytatott küzdelmet honorált a kormány a hajdúdorogi püspökség felállításával. Alattomos kijárások, a klerikális tekintélyek kipróbálásai és nagy kultúramegrövidítések esnek közbe . . . Az egyházi napi parancsokat készséggel továbbító Budapesti Hírlap, sőt az úgynevezett liberális sajtó is nemzeti hódításként állították be az új püspökséget . . . 180.000 embert sikerült egyszerre a vallás gyengéd szálaival a magyarsághoz fűzni! Ki akarná letagadni ezt az óriási eredményt, ki merne nem diadalt ordítani?! . . . A kipróbált módszer most is bevált! A nacionalista jelszavakkal táplált ideológiák megnyugodtak és a hiszékeny közvélemény figyelmét elterelték arról, hogy itt tulajdonképpen óriási tételekről van szó, amik majd a költségvetésben kifürkészhetetlen

címeken fognak szerepelni; egy csomó papi stallumról, templomok építéséről, újabb felekezeti iskolák és alapítványoknak az állam pénzével való segélyezéséről, a kimé* letlenül behajtandó rengeteg párbérről és egyéb felekezeti adóról, a mindenkori kormánynak épp ezen intézményesített egyházi befolyás következtében kiszolgáltatott biztos mandátumokról, egyszóval kiszámíthatatlan anyagi és kulturális érték megsemmisítéséről, a középkori étvágyú egyház újabb megizmosodásáról ... A hajdudorogi püspökség Szent István egyházmegye alapításának, jószágadományozásainak anachronisztikus reprize, akkor, mikor az ezer évvel ezelőtt haszonélvezetre adott püspöki javak birtokosai nagyszerűen profitáló és megtévesztő parcellázásokkal akarnák napirendről levenni az egyre erősebben felhangzó szekularizációs követeléseket ... Ezt jelenti a hajdudorogi püspökség és nem a magyarok erős térfoglalását, melyről különben is éppen legutóbb derült ki, hogy nagyon bizonytalan alapokra van állítva ... Most, hogy az egész ügynek végső kifejlését is bevártuk, ez kétségtelenül megállapítható.

A cigányügy rendezéséről

miniszteri rendelet látott napvilágot, mely barbarizmusában túl megy magyar államférfiaink minden eddig tapasztalt balkáni brutalitásán. E rendelet a vándorcigányokkal szemben a csendőrt élet-halál feletti felelőtlen, rögtönítélő bíróvá avatja, kijelentvén, hogy a csendőrös eljárásának sikere érdekében fegyverét a cigányok ellen bármikor jogosan használhatja, anélkül, hogy azért felelősségre volna vonható. Ez a rendelet a cigányságot vogelfreinek nyilvánítja, őket a társadalomból kiközösíti, velök szemben a büntető törvénynek az élet, testi épség, személyes szabadság védelmére vonatkozó összes intézkedéseit hatályon kívül helyezi. Más államokban, hol az emberjogok alap-törvényekben vannak kodifikálva, lehetetlenség volna az ilyen intézkedés, első sorban azért, mert más államokban minden ember szabadsága és élete törvények oltalma alatt áll, – másodsorban meg azért, mert modern államokban bizonyos kulturális censzus és értékelés teszi lehetetlenné, hogy olyan ember megmaradhasson miniszternek, aki ilyen vagy ehhez hasonló javaslattal előállani merészkednék. Cigánygyerekek állami neveltetése, karavánok kényszertelepítése, földhöz, munkaeszközökhöz, munkához, kenyérhez juttatása és minden más értelmes és emberies módja annak, ahogyan e társadalomból kiközösített szerencsétlen nomádokat fel lehetne emelni ahhoz a nem túlságosan magas kulturális nívóhoz, melyen környezetük él – mindez messze túl-megy a magyar szociálpolitika horizontján. Ellenben a városok fejlesztéséről szóló törvényben újabb hat millió koronát fordít az állam a csendőrség s vidéki rendőrségek céljaira. Aratómunkásokat országszerte csendőrök hajszolják munkába, polgárok gyülekezési jogát tanulatlan és tudatlan szolgabírák, csendőrök főnökei dirigálják, a szakszervezeti ügy a magyar királyi állami rendőrség gondoskodásának tárgya, újabban a csendőrség a törvényhozást is segíti, munkájának zavartalanságában – a cigány-problémát is megoldja hát majd Magyarország legdédelgetettebb szociálpolitikai intézménye: – a csendőr.

MOZGALOM.

A Galilei Kör

augusztus havi működése a szünidei munkaprogramm pontos lebonyolításában nyilvánult. Az „Iskola és Társadalom” című előadássorozat e hóra eső előadásait augusztus 3-án „A történelem-tantárgy és a történelem-tudomány” címmel *Dr. Szende Pál*, augusztus 10-én „Az exakt tudományok” címmel *Lóránd Jenő*, augusztus 17-én „A biológiai tudományok” címmel *Dr. Fülöp Zsigmond* és augusztus 31-én „A nemi kérdés” címmel *Dr. Kende Zsigmond* tartotta meg. A sorozat utolsó előadását *Kernstok Károly* fogja tartani „A művészetekről”. A három alapvető szeminárium teljes sikerrel szolgálja a szabadgondolkodó világnézet s a szociológiai és biológiai tudományok elemeiben való tájékoztatás feladatát. Augusztus 13-án érdekes előadásban volt része a szemináriumok publikumának. *Villem Emits*, a dorpati egyetem bölcsészeti karának hallgatója *magyar nyelven* tartott előadást „Az észti nép kulturális és politikai helyzetéről”. A hallgatóságnak módjában állott átérteni a jelentőségét annak, hogy a finn-ugor rokonságot lelkesedő észti egyetemi hallgató rövid idei itt tartózkodás után is már a Galilei Körben óhajtott hazájának sajátos viszonyairól beszélni.

A Kör egyébként megkezdte már az őszi munkaprogrammra vonatkozó előkészületeket s bár az őszi programm a maga teljességében összeállítva még nincs, befejezetlen voltában is nagy várakozásokra jogosít. A döntő szempont az őszi programm összeállításában: magának a Galilei Körnek meghódítása és a szó legszorosabb értelmében: galileistává formálása. A Kör expanzív terjeszkedése oly fokot ért el, hogy az ezidő szerint alig hagy kívánni valót maga után. A belterjes, tanuló, ismeretközlő és olvasó munka végleges megvalósítása és oly közszellem létesítése most a legsürgősebb feladat, amely a szabadgondolkodás összes szempontjainak eleget tesz. Ezt a feladatot fogják szolgálni elsősorban a *Diákkönyvtárnak* az őszzel megjelenő első számai, a *bővített Mach-füzet*, a *könyvtár nagyarányú és tervszerű kiegészítése* és *kötetszerű összeállítása azoknak a tudnivalóknak és forrásműveknek*, amelyeknek ismerete a *galileista műveltség* elengedhetetlen kelléke. A közszellem javítását és egyöntetű mederbe terelését célozzák a felújítandó *tagavatók* és *tagértekezletek* és a napi eseményekkel szemben való magatartás irányítására felállítandó *aktualitások* szemináriuma is. A tudományos működés középpontjában a *vitaülések* fognak állni. Idáig három vita van tervbe véve. Egy a *mechanisztikus és vitalisztikus világlétfogásról*, egy az *új metafizikáról* és a harmadik a *történelmi materializmusról*. Három alapvető (szociológiai, természettudományi és világnézeti) szemináriumát kellőleg bővítve és elmélyítve folytatni fogja ez év folyamán is a Kör, de ettől és a szakosztályok működésétől eltekintve, speciális szemináriumok tartása is tervbe van véve. Ilyen lesz a közgazdaságtan egész fejlődését tárgyaló szeminárium. Kifelé a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesületével egyetemben

fog a mozgalomnak propogandát csinálni a Galilei Kör. Ugyancsak módot fog találni arra» hogy az őszszel újból meginduló választójogi harc kérdésében kifejezésre juttassa és leszögezze sajátos álláspontját. A Kör megnyitó előadása szeptember második felében lesz.

Pályázatunk.

A szekularizációról hirdetett pályázatunk teljes sikerrel járt. A lejárat határidőig 16 pályamunka érkezett be. Egy jelígtelenül, címe: „A szekularizációról.” A többi 15 jelígeje a következő: 1. Szekularizáció, jöjjön el a te országod. 2. A papzsák. 3. Recrudescunt vulnera . . . 4. Szekularizáljunk. 5. A nép jóléte, az igazi jólét. 6. Szerezd meg jogodat. 7. Széchenyi István. 8. Minden intézmény értékelésének hármasa alapja az eredet, a tényleges működés és a jövőben várható fejlődés. (Harkányi.) 9. Balmazújváros. 10. Múlt és jövő. 11. A papok vizet prédikálnak s bort isznak. 12. Az alföld. 13. Giordano Bruno. 14. Salus Hungariae. 15. Salus mundi. A nagy anyaggal a bíráló bizottság előretáthatólag novemberre fog elkészülni. Az eredményt tehát lapunk decemberi számában tesszük majd közzé.

Nemzetközi szabadgondolkodó-kongresszus.

Mint egy ízben már hírt adtunk róla, az ez évi nemzetközi szabadgondolkodó-kongresszust Münchenben tartják. Napirendjére a következő kérdések vannak kitűzve: 1. A szabadgondolkodás s céljai. 2. Az állam s az egyház elválasztásának problémája a kulturá államokban. 3. Szabadgondolkodás és nevelés. A kongresszus augusztus 31-től szeptember 4-ig tart. A megnyitó beszédet G. Tschirn, a német szabadgondolkodó-szövetség elnöke tartja. Utolsó napján nagy nyilvános antiklerikális népgyűlést is rendeznek. A kongresszus tárgyalásairól és határozatairól lapunk legközelebbi számában fogunk részletesen beszámolni.

Szabadgondolkodó szervezkedés Versecen.

A délvidéki németség egyik kulturális központjában, Versecen, e nyáron szabadgondolkodó szervezkedés indult meg. A mozgalom lapunk ottani olvasói közül indult ki s főleg németajkú iparosok, kereskedők és hivatalnokok vesznek benne részt. Az előkészületek már annyira előrehaladtak, hogy az ideiglenes szervező bizottság már röpiratot is adott ki. A röpirat nagy újságoldalalakban ezer példányban jelent meg s erősen harcias antiklerikális hangú. Szervezetüket a Szabadgondolkodás Magyarországi Egyesületének fiókjaként akarják megalakítani. A kellő számú aláírás, már is együtt van s az alakuló gyűlést szeptember vagy legkésőbb október elején fogják megtartani.

Festékek és lakkok megbízható, szolid és olcsó beszerzési forrása

KRAYER E. ÉS TÁRSA BUDAPEST

festék, kence és lakkgyára. Főraktár és iroda: Budapest, V. kerület, Váci-ut 34. szám. „Krayer-udvar.“

Cs. és kir. udvari szállító. Ő. cs. és kir. Fensége, József főherceg udvari szállítója. A magy. kir. államvasutak, állami gép- és vasgyárak, az összes vaggongyárak, Budapest főváros szállítói